

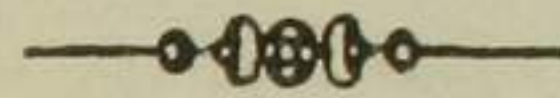
SYNTAXIS,

OF

WOORDVOEGING

DER

NEDERDUITSCHER TAAL.

UITGEGEVEN DOOR DE

MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TWEDE DRUK.

TE LEIDEN EN DEVENTER, BIJ

D. DU MORTIER EN ZOON EN

J. DE LANGE.

1846.

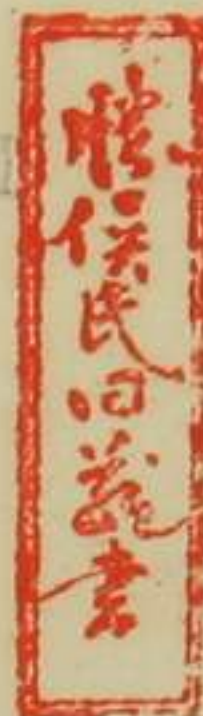

Bij verbruikten voorraad, eene nieuwe oplage noodzakelijk geworden zijnde, heeft de Maatschappij daartoe aan de Uitgevers de vergunning verleend.

De Algemeene Secretaris:
P. M. G. van Hees.

Amsterdam,
Junij, 1846.

65-1089

VOORBERIGT.

De RUDIMENTA, of *Gronden der Nederduitsehe Taal*, door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, in het jaar 1805 uitgegeven, moesten, volgens het door haar genomen Besluit, van eene SYNTAXIS, of *Woordvoeging*, gevolgd worden. Verschillende beletselen hebben de uitgave daarvan tot heden vertraagd. Zij heeft echter thans het genoeg, dezelve bij dezen het algemeen, en bijzonder de scholen aan te bieden, in hoop van, door de uitgave van het een en ander, het hare toe te brengen tot aankweeking der kennis en beoefening van de, zoowel door hare regelmatigheid, als

*

bijzonder door haren rijkdom, schoone Hollandsche taal.

Het zal voorts niet ondienstig zijn, omtrent het gebruik van dit Werkje nog het volgende te melden. Het is niet geschikt dat voor leerlingen, die reeds de algemeene gronden der taal uit de *Rudimenta* hebben leeren kennen, en van de onderscheidene deelen der rede, derzelve gebruik, de verbuiging der zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, de vervoeging der werkwoorden, en wat dies meer zij, volkomen onderrigt zijn. Met dus voorbereide leerlingen leze de Onderwijzer deze Verhandeling over de Woordvoeging, bij kleine zamenhangende gedeelten, op die Wijze, dat hij hen telkens over het gelezene onderhoude, en door vragen beproeve, of zij hetzelfde wel volkomen verstaan hebben. Om dit te beter te onderzoeken, geve hij hun, zooveel doenlijk, voorbeelden op, die tegen de voorgestelde regelen aanloopen, en zie, of zij door het gelezene in staat gesteld zijn, het gebrekkige daarvan aan te wijzen en

te verbeteren. Bijzonder zal deze oefening nuttig, ja noodzakelijk wezen bij de lezing van het tweede en derde Hoofdstuk, die, hoezeer uit hunnen aard de minst uitvoerige, echter niet de minst belangrijke, en ter bevassing niet even gemakkelijk zijn, als het eerste. Hier zij derhalve de Onderwijzer bovenal bedacht, om hetgeen hij vermoedt of ontdekt, dat den leerlingen niet volkomen duidelijk is, hun door nadere verklaringen, voorbeelden, enz. met volle helderheid aan het verstand te brengen. Hij schrijve te dien einde kleinere of langere zinnen, naar mate de aard der zaken dit vordert, op het bord, en brenge daarin voorbedachtelijk zulke gebreken, als waartegen in het verhandelde gewaarschuwd wordt, en leere hen die gebreken opsporen en verbeteren. Ook verzuime hij niet, om, bij het lezen van eenig ander schoolboek, het reeds geleerde toe te passen, hun de redenen af te vragen, waarom de woorden in deze en geene andere orde geplaatst zijn, hen het onderwerp der rede

met hetgeen daartoe behoort van het *predicaat* te doen afzonderen, en wat van dien aard meer zij. Als eene laatste en hoogste oefening eindelijk, kan met de behandeling van dit Werkje het maken van ligte opstellen, als van korte verhalen en brieven in den kindertoon, verbonden worden.

Amsterdam, den 12den van
Wijnmaand, 1810.

Op last der Maatschappij.

(Wsa get.)

HENDR. RAVEKES,

Secretaris.

I N H O U D.

INLEIDING. . . . . Bl. 1.

Ie. HOOFDSTUK.

Over de verbinding van enkele woorden.

- A. OVER DE LIDWOORDEN EN DERZELVER VERBINDING MET ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN. . . . . — 5.
- B. OVER DE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.
1. *Verbinding van twee of meer zelfstandige woorden.* . . . . . — 12.
  2. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene gelijke betrekking.* . . . . . — 12.
  3. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene ongelijke betrekking.* . . . . . — 13.
- C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN. . . . . — 16.
- D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN. . . . . — 19.
- E. OVER DE WERKWOORDEN.
1. *Over de personen.* . . . . . — 28.
  2. *Over de getallen of het enkel- en meervoud der werkwoorden.* . . . . . — 29.
  3. *Over de tijden der werkwoorden.* . . . . . — 31.
  4. *Over de wijzen der werkwoorden.* . . . . . — 32.
  5. *Over de hulpwoorden.* . . . . . — 34.
  6. *Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.* . . . . . — 35.

7. <i>Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.</i>	Bl. 39.
F. OVER DE TELWOORDEN.	— 44.
G. OVER DE BIJWOORDEN.	— 48.
H. OVER DE VOORZETSLS.	— 50.
I. OVER DE VOEGWOORDEN.	— 52.
K. OVER DE TUSSENWERPSELS.	— 53.

IIe. HOOFDSTUK.

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN IN EENE REDE
OP ELKANDER MOEIEN VOLGEN.

1. *Over de schikking der woorden in het algemeen.* . . . . . — 54.
2. *Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.* . . . . . — 63.
3. *Over de omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.* — 68.
4. *Over de voornaamste gebreken in de schikking der woorden.* . . . . . — 73.

IIIe. HOOFDSTUK.

OVER HET ZAMENSTEL EN DE ONDERSCHIEDENE SOORTEN
VAN VOLZINNEN.

1. *Over hetgeen tot eenen volzin vereischt wordt, en de onderscheidene soorten van volzinnen.* . . . . . — 76.
2. *Over de zamentrekking der volzinnen door bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden.* . . . . . — 84.
3. *Over de voornaamste gebreken in het samenstel van volzinnen.* . . . . . — 88.

WOORDVOEGING

DER

NEDERDUITSCH TAAI.

INLEIDING.

Het is om eene taal wel te kennen en bovenal om haar wel te gebruiken niet genoeg, dat men wete de enkele woorden naar hunnen waren klank te schrijven en uit te spreken, noch ook dat men van de natuur, eigenschap en verbuiging dier woorden, en wat meer daaromtrent valt aan te merken, volkomen onderdigt zij; het is daartoe inzonderheid noodig, dat men wete, op wat wijze men de woorden moet verbinden, in welk eene orde men die behoort te schikken, om ze tot volzinnen te vereenigen, en dus eene aaneengeschakelde rede te doen geboren worden. Het groote oogmerk toch der taal is, niet zoo zeer om daardoor enkele voorwerpen op eene klare en verstaanbare wijze aan te duiden, maar veelmeer nog, om door middel van dezelve onze gedachten, oordeelvellingen, kundigheden, wenschen en begeerten aan anderen duidelijk te

geregeld mede te deelen. Maar hoe kan dit geschieden, ten zij men de woorden op zulk eene wijze wete te verbinden en in zulk eene orde te schikken, dat daardoor de gansche reeks onzer voorstellingen, zoodanig als die in onze ziel aanwezig is, in die van anderen getrouwelijk worde overgebracht? Hoogst belangrijk derhalve is dat gedeelte der Spraakkunst, hetwelk ons die verbinding, schikking en zamenvoeging der woorden doet kennen, welke, zoo door de natuurlijke opvolging der denkbeelden in 's menschen geest, als door de bijzondere eigenschappen der taal gevorderd wordt. Men is gewoon dit gedeelte *Woordvoeging*, of ook, met een Grieksch woord, *Syntaxis* te noemen. Wij hebben reeds met een woord aangeduid, welke de algemeene grondslag zij, waarop de woordvoeging rust. Die grondslag namelijk is de natuurlijke opvolging der denkbeelden in 's menschen geest, waardoor datgene, hetwelk in de rij der voorstellingen het eerst gedacht wordt, ook mondelijk of schriftelijk het eerst wordt uitgedrukt, en de onmiddellijke verbandenis der denkbeelden ook de onafgescheidene vereeniging der woorden vordert, welke die denkbeelden aanduiden. Dus worden (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in het zeggen: *een goed kind volgt de lessen van zijnen vader*, de woorden *goed* en *kind* natuurlijk terstond bijeengeplaatst, omdat de eigenschap van *goed* als onafscheidbaar van het *kind* gedacht wordt, en de denkbeelden, door beide die woorden uitgedrukt, in de ziel als het ware ineensmelten. Hetzelfde geldt omtrent *de lessen van zijnen vader*, als zijnde

de denkbeelden *lessen* en *zijn vader* insgelijks ten naauwste vereenigd; die vereeniging nogtans is hier van eene anderen aard, dan in het voorgaande geval, daar zij niet, gelijk in dat eene eigenschap en het voorwerp, waaraan dezelve wordt toegekeerd, maar twee onderscheidene en op zich zelve staande voorwerpen betreft. Het is derhalve in dezen niet genoeg de woorden, welke die voorwerpen aanduiden, eenvoudig naast elkander te plaatsen; maar hier is bovendien noodig, dat men de betrekking, waarin de geest zich die voorwerpen voorstelt, afzonderlijk aanwijze (*lessen van zijnen vader*). Dit is hetgene men beheersching noemt, waarvan wij in het vervolg nader spreken zullen. Voorts worden, in het opgegeven voorbeeld, de woorden *een goed kind*, welke het onderwerp der rede uitmaken, natuurlijk vooraan geplaatst, omdat het daardoor uitgedrukte in de rij der denkbeelden de eerste plaats bekleedt. Hierop volgt natuurlijk de voorstelling van hetgene een goed kind doet, hier in het algemeen door *volgen* aangewezen, en daarna de meer bepaalde opgave van hetgene hij volgt, *de lessen* namelijk *van zijnen vader*.

Het te voren gemelde en tot dusverre opgehelderde grondbeginsel der woordvoeging is in zekere mate voor alle talen gemeen; doch men is in onderscheidene talen in de toepassing daarvan op eene verschillende wijze te werk gegaan, naar hetgene de bijzondere aard der talen schein te vorderen, en aan hen, die dezelve gebruikten, voegzaamst voorkwam. Uit het laatste oogpunt beschouwd, heeft ie-

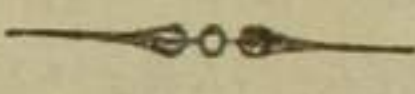

dere taal, en gevolgelijk ook de Nederduitsche, eene bijzondere woordvoeging. Het is hier ons oogmerk alleen over die woordvoeging te spreken, welke aan onze moedertaal, in onderscheiding van andere talen, eigen is. Om dit onderwerp, zooveel mogelijk, volledig en geregeld te behandelen, zullen wij, in drie afzonderlijke Hoofdstukken, eerst over de verbinding van enkele woorden, daarna over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen, en eindelijk over het samenstel en de onderscheidene soorten van volzinnen spreken.

1^e HOOFDSTUK.

Over de verbinding van enkele woorden.

A. OVER DE LIDWOORDEN EN DERZELVER VERBINDING MET ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 1. De *Lidwoorden* zijn, gelijk men weet, bij ons twee in getal, met name het bepalende *de, het*, en het onbepalende *een*. Derzelve dienst bij zelfstandige naamwoorden mogen wij mede als uit de Spraakkunst bekend vooronderstellen; weshalve hier alleen hunne vereeniging met de gemelde woorden in aanmerking komt.

§. 2. Niet alle zelfstandige naamwoorden dulden het bepalend lidwoord voor zich. Van dezen aard zijn alle eigennamen van Landen, steden en personen, als *Frankrijk, Holland, Amsterdam, Delft, Pieter, Paulus*, enz., die, wanneer zij geen bijvoegelijk naamwoord voor

zich hebben, nimmer het bepalend lidwoord voorop nemen. De reden is deze, omdat zij, niet dan een enkel voorwerp aanduidende, en dus in zich zelve reeds genoeg bepaald zijnde, geene nadere bepaling door middel van het lidwoord noodig hebben. Het gebruik echter heeft hiervan de namen van rivieren uitgezonderd, welke altijd het bepalend lidwoord voor zich hebben, als de *Maus*, de *Amstel*, het *IJ*, de *Rijn*, enz. Ook wordt dit lidwoord voor alle eigennamen geplaatst, zoo dikwerf zij een bijvoegelijk naamwoord bij zich hebben; als het *magtig Frankrijk*; het *handeldrijvend Nederland*; het *volkrijk Amsterdam*; de *brave Pieter*, enz. In een enkel geval ook vorderen eigennamen, zelfs zonder bijvoegelijk naamwoord, het lidwoord voorop, als *Leiden*, het *Athene van Holland*; *Vondel*, de *Virgilius van Nederland*; *Bossuët* (een beroemd Fransch redenaar), de *Demosthenes van Frankrijk*, enz. Doch, wanneer men de opgegevene voorbeelden met eenige opmerking gadeslaat, zoo ontdekt men, dat de woorden *Athene*, *Virgilius*, *Demosthenes*, in het verband, waarin zij voorkomen, geene wezenlijke eigennamen, maar inderdaad geslachtenamen zijn. *Athene* toch beteekent zooveel als de *zetel van kunsten en wetenschappen*; *Virgilius* zegt hetzelfde, als de *grootste dichter*; *Demosthenes*, als de *beroemteste redenaar*.

§. 3. Niet enkel de eigenlijk gezegde eigennamen van Landen, steden en personen nemen geen lidwoord voor zich, maar ook in verscheidene andere gevallen en voor andere zelfstandige naamwoorden wordt het wegge-

ten. Zoo komt het niet te pas, wanneer eene zaak in den onbepaaldsten zin genomen wordt. Dus zal een dorstige of hongerende u zeggen: *geef mij water*, *geef mij brood*, omdat het hem niet om zeker bepaald water, om dit of dat brood, maar in het algemeen om deze voorwerpen ter bevrediging van zijne behoeften te doen is. Hetzelfde geldt omtrent de uitdrukkingen *hard als ijzer*, *zacht als boter*, *wit als sneeuw*, *week als was* en meer dergelijke, als waarin alleen de soort of stof in het algemeen, niet eenig bepaald voorwerp van die soort of stof bedoeld wordt.

§. 4. Men zal het voorgestelde ligtelijk ook tot andere uitdrukkingen kunnen uitbreiden, als *te paard rijden*, *over land reizen*, *te voet gaan*, *te huis blijven*, *aan zee wonen*, *buit behalen*, *netten breiden*, *brood bakken*, *water scheppen*, *lof verdienen*, *koop toeden*, *waarheid zoeken*, *handel drijven*, *bier brouwen*, *met bloed bemorst*, en honderd andere, welke alle dit gemeen hebben, dat de daarin voorgestelde zaken of voorwerpen slechts in het algemeen worden aangeduid, zonder dat men op eenige bepaalde zaak of eenig bijzonder voorwerp, met uitsluiting van andere van dezelfde soort, het oog heeft.

§. 5. Dezelfde onbepaaldheid van bedoeling is oorzaak van de weglating des lidwoords in eene menigte van gezegden, welke als spreken gebruikt worden; als *nood breekt wetten*; *armoede zoekt list*; *na regen komt zonneschijn*; *men kan geen ijzer met handen breken*; *olie en het vuur werpen*, en vele andere van gelijken aard.

§. 6. Er zijn ook woorden, met name die, welke niet een voorwerp in de Natuur voorhanden, maar eene zaak, welke alleen in de menschelijke beschouwing bestaat, uitdrukken, waarbij men somwijlen het lidwoord naar welgevallen kan weglaten of plaatsen, als *waarheid zoeken, gerechtigheid najagen, of de waarheid zoeken, de gerechtigheid najagen, enz.*

§. 7. Het lidwoord wordt verder nog weggelaten voor de uitdrukking der waardigheid van algemeen bekende personen, hetzij die waardigheid achter of voor den naam geplaatst worde, als *prins Willem de eerste; Keizer Karel de vijfde; Koning Lodewijk de zestiende; of ook Willem de eerste, Prins van Oranje; Karel de vijfde, Keizer van Duitschland; Lodewijk de zestiende, Koning van Frankrijk.* Desgelijks zegt men, *Oldenbarneveld, Advocaat van Holland; de Witt, Raadpensionaris van Holland; Michiel de Ruijter, Luitenant-Admiraal der Vereenigde Nederlanden.* Doch, wanneer, in de laatstgenoemde gevallen, de naam der waardigheid dien des persoons vooropgaat, vereischt dezelve het bepalend lidwoord voor zich, als *de Advocaat Oldenbarneveld; de Raadpensionaris de Witt; de Luitenant-Admiraal de Ruijter.*

§. 8. Eindelijk wordt het lidwoord nog weggelaten, wanneer een of meer personen worden aangesproken, als *kinderen! eert uwe ouders; snapper! houd u stil;* of ook met een bijvoegelijk naamwoord voorop, als *goede God! lieve Vader!* enz. De reden is duidelijk, omdat namelijk door de aanspraak zelve de aangesproken persoon genoegzaam bepaald en aangeduid wordt.

§. 9. Beide lidwoorden, het bepalend en onbepalend, hebben dit met elkander gemeen, dat zij altijd het zelfstandig naamwoord, gelijk ook het bijvoegelijk naamwoord, dat er voor geplaatst wordt, vooropgaan, als *de stad, het slot, een boek; de groote stad, het sterke slot, een goed boek.* Desgelijks volgen zij beide het geslacht, den naamval en het bepalend ook het getal van het naamwoord, 't welk zij voorafgaan, als *eene schoone roos; het gezeggelijk kind; de vreugde van eenen welbesteden dag; de genietingen des levens, enz.*

§. 10. Het bepalend lidwoord kan nimmer in het mannelijke en vrouwelijke, maar wel in het onzijdige geslacht zonder zelfstandig naamwoord staan. Dus wordt *het* somwijlen voor *dat*, of *hetzelve* gebruikt; b. v. *ik heb daar een fraai boek gelezen; wilt gij het zien?* Het verdere gebruik van dit *het*, of voor onpersoonlijke werkwoorden, als *het dondert, regent, het berouwt, het verdrijet mij;* of om van een bepaald voorwerp onbepaald te spreken, als *het is mooi weer, het zijn lieze kinderen;* of eindelijk om eene rede onbepaald te beginnen, als *het gebeurde eens,* enz. — mag ik onderstellen, dat uit de Spraakkunst genoeg bekend zal zijn.

§. 11. Het niet bepalend lidwoord *een*, zoo veel zeggende als *een uit velen*, zonder het voorwerp nader te bepalen, is uit zijnen aard voor geen meervoud vatbaar. Men laat derhalve in het meervoud, wanneer men eenige voorwerpen onbepaald wil aanduiden, eenvoudig het lidwoord weg. Wil men dus, b. v., het zeggen: *een braaf kind bemint zijne*

ouders, in het meervoud overbrengen, zoo zegt men: *brave kinderen leminnen kunne ouders.*

§. 12. Het onbepalend lidwoord kan somwijlen op zich zelf staan, wanneer namelijk het zelfstandig naamwoord, waartoe het behoort, kort te voren in de rede voorkomt, bij voorbeeld: *wie geeft mij een boek? hier is er een. Geef mij uwe pen, indien gij er eene hebt.*

§. 13. Wanneer meerdere zelfstandige naamwoorden van hetzelfde getal en geslacht bijeengevoegd worden, zoo kan men volstaan met het bepalend lidwoord alleen voor het eerste te plaatsen, bij voorbeeld: *de wijsheid, liefde en godsvrucht van dezen man.* Hetzelfde kan geschieden ten aanzien van naamwoorden van het mannelijke en vrouwelijke geslacht, mits zij in den eersten naamval staan, bij voorbeeld: *de vrijheidsliefde, heldenmoed en standvastigheid onzer voorvaderen hebben dit Land vrijgemaakt.* Ook is er geene reden, waarom men dit niet zou mogen doen bij woorden, die in getal verschillen, wanneer het lidwoord voor beide hetzelfde is, bij voorbeeld: *ik heb de boekerij en kunstvertrekken van mijnen vriend bezigtigd.*

§. 14. Doch wanneer woorden van het onzijdige en mannelijke of vrouwelijke geslacht in den eersten naamval bijeenkomen, en bovendien, wanneer verbogene naamvallen van onderscheiden geslacht en getal worden zamengevoegd, zoo moet het bepalend lidwoord noodzakelijk herhaald worden, als: *de dood en het leven—het begin, de voortgang en het einde*

eener zaak — de genoegeus van de lente en den zomer — zich aan den wellust en de bekoringen der zinnen overgeven.

§. 15. Het kan echter niet zelden te pas komen, dat men, ook buiten de laatst voorgestelde gevallen, het bepalend lidwoord herhaalt, wanneer men namelijk bij elk der onderscheiden voorwerpen, welke men opdoemt, de aandacht wil vestigen, als: *de vorst en de onderdaan, de rijke en de arme, de aanzienlijke en de geringe zijn voor den regterstoel van God gelijk.* — Het onbepalend lidwoord een moet in de meeste gevallen herhaald worden, als *eene roos en eene tulp zijn twee schoone bloemen.*

§. 16. Het onbepalend lidwoord wordt in den vierden naamval dikweil zonder verandering geschreven, als: *hij gebruikt altijd eerlangen omhaal van woorden voor eenen.* Ook het bepalend lidwoord ondergaat in den dichtsterlijken stijl dikweil verkorting, als: *d' ondergang voor den ondergung, 's levens steile laan voor des levens, 't genoeg voor het genoeg,* enz. — In den gewonen schrijfstijl moet men zich van dergelijke verkortingen spaarzaam bedienen, als onbestaanbaar met den aard onzer taal, waarin de woorden met al hunne letters geheel worden uitgesproken. Er zijn nogtans uitdrukkingen, waarin de verkorting van *des* tot *'s* algemeen is aangenomen, als *laaten 's lands, onder 's hands,* enz. Ook in enkele andere gevallen heeft die weglating geene zwaarigheid, als *een bevel van 's konings wege uitgevaardigd; 's menschen lot op aarde is gemengd uit goed en kwaad.* Desgelijks kan het

somwijlen tot 't verkort worden, vooral wanneer hetzelfde meermalen achtereen in de rede voorkomt, en de woorden, die het vereischen, met eenen klinker aanvangen.

B. OVER DE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. *Verbinding van twee of meer zelfstandige woorden.*

§. 17. De verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden met elkander is voornamelijk tweederlei, voor zooverre zij, of in eene *gelijke*, of in eene *ongelijke* betrekking tot elkander staan. De eerste soort van verbinding heeft plaats, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden dezelfde zaak uitdrukken, of het eene ter verklaring en nadere bepaling van het andere moet dienen, of eindelijk wanneer zij benamingen zijn van verscheidene nevens elkander geplaatste zaken. Bij de laatste soort van verbinding zijn de betrekkingen menigvuldig en worden op onderscheidene wijzen aangeduid.

2. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene gelijke betrekking.*

§. 18. Twee of meer zelfstandige naamwoorden, als benamingen van dezelfde zaak bijeenkomende, staan natuurlijk in denzelfden naamval, als *Koning Lodewijk; de Luitenant-Admiraal de Ruijter; onze Heer en Zaligmaker Jezus Christus.*

§. 19. Hetzelfde heeft plaats, wanneer van twee of meer bijeengeplaatste zelfstandige naamwoorden het laatste of de laatste tot verklaring en nadere bepaling van het eerste dienen moeten, in welk geval zij echter niet noodzakelijk in getal overeenkomen: *Willem de derde, Koning van Engeland, Stadhouder der Vereenigde Nederlanden. De Ruijter, de grootste zeeheld zijner eeuw. Amsterdam, de aanzienlijkste stad van Nederland, de geboorteplaats van vele beroemde mannen. In de dagen van Saul, den eersten Koning van Israël. De verkeerdheden der menschen, de toornaamste bron van hunne ellenden. De letteroefeningen, de beste troost in het ongeluk.*

§. 20. In denzelfden naamval eindelijk staan insgelijks twee of meer zelfstandige naamwoorden, benamingen zijnde van onderscheidene voorwerpen, wanneer zij, uit hoofde van hunne gelijke betrekking tot hetzelfde werkwoord, nevens elkander geplaatst worden, als: *gehoorzaamheid en leergierigheid zijn het schoonste sieraad van kinderen. Een braaf zoon eert zijnen vader en zijne moeder. Gezondheid, een goede naam en vergenoegdheid zijn de beste schatten. Hij stelt zijne bezittingen, zijne eer en zijn leven in de waagschaal. Hij vreest God, menschen noch wetten.*

3. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene ongelijke betrekking.*

§. 21. Nog menigvuldiger zijn de gevallen, waarin twee of meer zelfstandige naamwoorden

zoodanig met elkander verbonden worden, dat zij van elkander in naamval verschillen of met andere woorden in eene ongelijke betrekking staan. Dit kan op drierlei wijze geschieden: 1. door een voorzetsel, als: *liefde tot de deugd; hoop op betere tijden; zegen van den hemel; menschen uit de stad;* 2. door verbuiging der woorden in den tweeden naamval, als: *de genietingen des levens; de behoorlijkheden der lente; de gunst der menschen;* 3. of door het achterste woord onveranderd te laten, als: *een stapel boeken; een bos druiven;* enz. In dit laatste geval heeft eene uitlating van het voorzetsel plaats, en een *stapel boeken; een bos druiven;* enz. is zooveel als *een stapel van boeken; een bos van druiven;* enz.

§. 22. Omtrent de verbinding van een zelfstandig naamwoord in den verbogen' tweeden naamval met een ander zelfstandig naamwoord valt op te merken, dat het eerste, geen lidwoord voor zich hebbende, het laatste doorgaans vooraf moet gaan, als: *David's Psalmen; Vondel's Treurspelen; Gods regtvaardigheid; Koning Salomo's regering;* enz.

§. 23. Het laatste bijgebragte voorbeeld leidt ons tot eene andere aanmerking, hierin bestaande, dat, wanneer twee zelfstandige naamwoorden, die slechts één denkbeeld uitmaken, met een derde in eene ongelijke betrekking verbonden worden, alleen het tweede of achterste de s, het teeken van den tweeden naamval, aanneemt. Dus maken in *Koning Salomo's regering* de beide eerste woorden slechts één denkbeeld uit, weshalve het teeken van den tweeden

naamval ook alleen achter het laatste komt. Hetzelfde heeft plaats in *Koning Frederiks wetboek; Oom Pieters huiskouding; Graaf Lodewijks intogt;* enz.

§. 24. In plaats van den verbogen' tweeden naamval komt ook dikwerf het voorzetsel van met den vierden naamval, als de *genoegens van het leven* voor de *genoegens des levens; de behoorlijkheden van de lente* voor de *behoorlijkheden der lente; de bevelen van den Koning* voor de *bevelen des Konings*. Dit voorzetsel behoort altijd de plaats van den verbogen' tweeden naamval te vervangen, zoo dikwerf men een beheerscht wordend zelfstandig naamwoord, hetwelk geen lidwoord voor zich heeft, achter het beheerschende wil plaatsen, als: *de Treurspelen van Vondel,* niet *de Treurspelen Vondel's; de Psalmen van David,* niet *de Psalmen Davids;* enz. Desgelijks moet het voorzetsel doorgaans gebruikt worden, wanneer het beheerschte zelfstandig naamwoord een voornaamwoord, hetzij met of zonder bijvoegelijk naamwoord, voor zich heeft, als: *de bevelen van mijnen vader; de vermaningen van mijnen braven leermeester;* enz.

§. 25. Ook twee tweede naamvallen kunnen met elkander vereenigd worden, in welk geval de laatste van den eersten afhangt, als: *de onbestendigheid der goederen dezer wereld.* Doorgaans moet men, ter vermindering van wau-luidendheid, een' dezer naamvallen met *van* omschrijven, als: *de weldadige vruchten van de beoefening der wetenschappen; de verwaarloozing van het gebod der liefde;* enz.

C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§. 26. De bijvoegelijke naamwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren, en volgen die in naamval, geslacht en getal, als: *de naarsstige leerling; de gehoorzame dochter; het brave kind.*

§. 27. In het eerstgenoemde heeft alleen eene schijnbare uitzondering plaats, wanneer bij eigennamen, ter onderscheiding van andere van denzelfden naam, het bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord voorop achter den eigenaam geplaatst wordt, als: *Willem de eerste; Lodewijk de veertiende; Alexander de groote.* Immers is dit hetzelfde, alsof men zeide *Willem, de eerste Willem* (in onderscheiding van andere), enz., welk laatste *Willem* alleen korthedshalve verzwegen wordt.

§. 28. Bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden komen echter ook somwijlen zonder eeing lidwoord achter zelfstandige naamwoorden, als: *de lof van de Ruijter, eenen held even menschlievend als dapper.* Doch in dit geval nemen zij de gedaante van bijwoorden aan, voor zooverre zij geheel onverbogen blijven, zoo als uit het aangevoerde voorbeeld blijkt, en nog nader blijken kan uit het volgende: *Erasmus en de Groot, twee mannen de bewondering van alle eeuwen waardig, dat hetzelfde is, alsof men zeide: die de bewondering van alle eeuwen waardig zijn.* Achter de werkwoorden *zijn, worden, blijven* namelijk is het bijvoegelijk naamwoord altijd onverbogen, als: *de boomen zijn groen; de hinderen worden groot; de appelen blijven zuur.*

§. 29. Een bijvoegelijk naamwoord kan eigenlijk niet zonder een zelfstandig naamwoord gehezigd worden. In twee gevallen echter geschiedt dit: 1) wanneer het in betrekking staat tot een kort voorafgaand of volgend zelfstandig naamwoord, als: *de naarsstige leerling wordt geprezen, de trage veracht; de gerechtigheid draagt het zwaard in de eene, de weegschaal in de andere hand;* 2) wanneer het zelfstandig naamwoord ligt te raden is, als: *op den derden van Wijnmaand werd het belegerd. Leiden ontzet, dat is, op den derden dag.*

§. 30. Bij zamengestelde zelfstandige naamwoorden heeft het bijvoegelijk naamwoord eigenlijk alleen betrekking tot het laatste lid der zamenstelling, dat het geslacht bepaalt, als: *de brave huisvader, de kunstige uurwerkmaker.* Intusschen heeft het gebruik hiervan in sommige gevallen eene uitzondering gemaakt, als: *een zijden kousenwever; het oude vrouwenhuis;* enz., waar *zijden* en *oude* niet tot *wever* en *huis*, maar tot *kousen* en *vrouwen* behooren, en als het ware een lid der zamenstelling uitmaken; weshalve men dezelve niet ongevoegelijk door een dwarsstreepje met hunne zelfstandige naamwoorden verbinden kan, op deze wijze: *zijden-kousenwever,* enz.

§. 31. Men kan, vooral in den gemeenzamen spreektrant, bij de vereeniging van twee bijvoegelijke naamwoorden, die denzelfden uitgang hebben, dien uitgang in het eerste afkappen en alleen bij het tweede plaatsen, en duidt in dit geval de afkapping door een dwarsstreepje aan, als: *enée troost- en zegenrijke leer; een uit- en inwendig gevoel.*

§. 32. De bijvoegelijke naamwoorden beheerschen ook naamvallen, en wel 1) den tweeden, als: *zijns verstands magtig; des doods schuldig; zijner onschuld bewust*, enz.; doch dit gebruik behoort thans voornamelijk tot den hooger en schrijfstijl, terwijl men in den gewonen spreek- en schrijftrant zich meestal van voorzetsels, of den vierden naamval bedient, als: *zijn verstand magtig; den dood schuldig; van zijne onschuld bewust*, enz. 2) Andere vereischen den derden naamval, als: *niemand is Gode in magt gelijk; uw bezoek is mij aangenaam; een kind moet zijnen ouderen gehoorzaam zijn; het werken is u nuttig*, enz. In den gemeenzamen stijl echter worden hiervoor meermalen voorzetsels gebruikt, als: *niemand is aan God gelijk; een kind moet gehoorzaam zijn aan zijne ouders; dit is nuttig voor u*, enz. — 3) Den vierden naamval vorderen die bijvoegelijke naamwoorden, welke maat, gewigt, waarde of ouderdom aanduiden, als: *drie ellen lang; tien pond zwaar; vier stuivers waardig; veertien jaren oud*, enz.

§. 33. De bijvoegelijke naamwoorden regeren, voor zooverre zij deelwoorden zijn, den naamval, toebehoorende aan het werkwoord, waarvan zij genomen zijn, als: *luiheid is eene den mensch onteerende ondeugd*.

§. 34. Wanneer twee voorwerpen, met opzigt tot zekere eigenschap, door middel van den vergrootenden trap met elkander vergeleken worden, moet achter dien trap altijd *dan* komen, als: *Pieter is naarstiger en leerzamer dan Karel; Mietje is grooter dan Lotje*. In de gegevene voorbeelden ziet men,

dit eene ongelijkheid wordt aangeduid. Doch, wanneer men eene gelijkheid wil uitdrukken, zoo geschiedt dit door *zoo*, of *even*, als, bij voorbeeld: *Mietje is even groot als Lotje; ik weet dit zoo goed als gij*.

§. 35. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval, of een der voorzetsels *van*, *uit*, *onder* bij zich, als: *de beste der menschen; de liefste van allen; de rijkste uit het dorp; de aanzienlijkste onder zijne medeburgers*.

§. 36. De bijvoegelijke naamwoorden nemen somwijlen de natuur van bijwoorden aan, wanneer zij namelijk niet dienen, om de eigenschap van eenigen persoon of zaak uit te drukken, maar alleen, om de beteekenis van een ander bijvoegelijk naamwoord nader te bepalen, als: *eene zacht ruischende beek; eene aangenaamriekende bloem*, enz., waar *zacht* en *aangenaam* niet tot *beek* en *bloem*, maar tot de eigenschappen, die aan beide worden toegekend, behooren.

D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN.

§. 37. Van de persoonlijke voornaamwoorden (om met deze te beginnen) worden die, welke den eersten en tweeden persoon aanduiden, zonder onderscheid van geslacht gebezigd, omdat deze personen uit hunnen aard reeds genoeg bepaald en kennelijk zijn. De derde persoon daarentegen, die tot allerlei afwezige voorwerpen betrekking heeft, komt in het enkelvoud onder drierlei geslacht voor.

§. 38. Omtrent het vrij gemeenzaam gebruik

van *gijlieden*, *ulieden* in het meervoud zij aangemerkt, dat het over het algemeen is af te keuren, als op eene verkeerde onderstelling rustende, en, zonder de duidelijkheid grootelijks te bevorderen, de rede met eene onbevallige herhaling van nietsbeduidende klanken bezwarende. *Gij* toch, hoezeer thans, ook als enkelvoud, alleen in gebruik zijnde, is oorspronkelijk een meervoud, terwijl *du*, en in de verbogene naamvallen *dij*, het oude en echte enkelvoud is. Voorts is het gemeenlijk ook van elders genoeg blijkbaar, of de rede tot een' of meer personen gericht zij.

§. 39. Niet zelden volgt achter een voornaamwoord een zelfstandig naamwoord, hetwelk ter nadere omschrijving van hetzelfde dient. In dit geval moet het zelfstandig naamwoord met het persoonlijk voornaamwoord in getal en naamval overeenkomen; doch het geslacht kan verschillen, als: *ik schonk hem, dien verrader, te onbedacht mijn vertrouwen; hij gaf mij, zijnen opregten vriend, gehoor; dit boek wordt u den vlijtigsten en gehoorzaamsten leerling, ten geschenke gegeten; het afsterfen van hem, de hoop en het sieraad van zijn geslacht, wordt door allen betreurd.*

§. 40. Het voornaamwoord van den derden persoon volgt gemeenlijk het geslacht der voorwerpen, waartoe het betrekking heeft, niet dat der woorden, waardoor die voorwerpen worden aangeduid, als: *Zijne Majesteit gaf te hennen, dat hij het verlangde; het meisje liet het kind vallen, dat zij op haren arm droeg; de Min (Cupido) lachte, toen hij mij zijnen pijl in het hart geschoten had.* De woorden zelve

intusschen behouden altijd het hun eigen geslacht, als: *de pijlen der Min, niet des Mins of van den Min; de wagen van de Zon, niet van den Zon*, ofschoon men van de *Zon*, naar de Heidensche fabelleer als een God voorgesteld, zegt, dat *hij zijnen wagen ment*.

§. 41. Het wederkeerige *zich* wordt gebruikt, wanneer het werkwoord op den handelenden persoon zelve terugwerkt, als: *hij beroemt zich, niet hem; hij verspreekt zich; zij vermoet zich; zij eigenden het zich toe.* — Soms wijlen vindt men *zich* ook voor *elkander* gebruikt, als: *zij omhelsden zich*, enz. Doch dit gebruik behoort, als onbestaanbaar met den aard onzer taal, vermeden te worden.

§. 42. Wanneer het voornaamwoord van den derden persoon niet tot den persoon, die het hoofdonderwerp der rede is, maar tot eenig ander voorafgaand persoon betrekkelijk is, moet het, duidelijkheidshalve, met de voornaamwoorden *deze*, die of *dezelve* verwisseld worden, b. v.: *de zeldheer was gewond in den slag, en, toen hij door den heelmeester verbonden zou worden, kreeg deze (of dezelve, niet hij) eenen kogel in het hoofd.* Nu is het duidelijk, dat met het laatste op den heelmeester bedoeld wordt; doch, wanneer voor *deze* of *dezelve* het voornaamwoord *hij* gesteld wordt, zoo ontstaat er gevaar van misverstand, aangezien dit *hij*, volgens den aard onzer taal, tot het hoofdonderwerp der rede, en dus hier tot *zeldheer*, teruggebragt moet worden.

§. 43. Men laat het geslacht en den persoon onbepaald: *men zingt; men lacht*, enz. — Voorts dient omtrent dit men nog aangemerkt, dat het kwalijk tot *m* verkort wordt,

aangezien en geen uitgang is, maar tot het woord zelf behoort.

§. 44. *Iemand* en het tegengestelde *niemand* kunnen mede tot de persoonlijke voornaamwoorden gebragt worden. Ten aanzien van dit laatste merken wij aan, dat het altijd *dan*, nooit *als* achter zich moet hebben, als: *ik kende niemand in de stad dan hem*, niet *als hem*. Hetzelfde geldt omtrent *niets*, *nooit*, *nergens*, *ander*, enz.

§. 45. De bezittelijke voornaamwoorden zijn inderdaad niets anders dan bijvoegelijke woorden, van de persoonlijke voornaamwoorden gevormd. Uit dien hoofde volgen zij ook, bij hunne verbinding met zelfstandige naamwoorden, de regelen, die te voren omtrent de bijvoegelijke naamwoorden zijn opgegeven.

§. 46. Wij hebben, zoo in het enkel- als meervoud, twee bezittelijke voornaamwoorden van den derden persoon voor de beide geslachten, *zijn*, namelijk, *hun* en *haar*, welke wij verschillend gebruiken, naar mate van een mannelijk of vrouwelijk voorwerp gesproken wordt. Dus zegt men van eenen koning, *Zijne*, van eene koningin, *Hare Majesteit*, en zoo in alle andere gevallen. Wij maken hiervan voornamelijk gewag, om te doen opmerken, welk eene aanwinst van duidelijkheid zulks aan onze taal geeft boven vele andere talen, die eene dergelijke onderscheiding missen.

§. 47. De bezittelijke voornaamwoorden worden, even als de persoonlijke (zie §. 40), op het geslacht van den persoon, niet op dat van het woord, betrekkelijk gemaakt, als: *de Min (Cupido) schiet zijne pijlen*; *de Zon* (voor

den *Zonnegod* genomen) *leklint zijnen wagen*; *het wijf verwaarloost hare kinderen*, enz.

§. 48. Wanneer zelfstandige naamwoorden van hetzelfde geslacht en getal voorafgaan, kan het somwijlen onzeker zijn, waartoe het bezittelijk voornaamwoord gebragt moet worden. In dit geval behoort men voor *zijne*, *hunne* of *hare*, den tweeden naamval *deszelfs* of *delzever* in de plaats te stellen, wanneer een andere dan de handelende of hoofdperoon der rede bedoeld wordt, waartoe het bezittelijk voornaamwoord uit zijnen aard terugkeert. Dus moet men zeggen: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij deszelfs huis verhocht heeft*; wanneer niet het huis van *Titius*, maar dat van zijnen vriend bedoeld wordt. Doch, zoodra het verband der rede alle onzekerheid hieromtrent uitsluit, behoeft men zich aan het voorgestelde niet te houden. Dus, bij voorbeeld, is er geene zwarigheid om te zeggen: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij aan zijn verzoek voldaan heeft*, wijl de ziu hier genoeg leert, dat het laatste *zijn* niet anders dan tot *vriend* behooren kan.

§. 49. Achter de werkwoorden *zijn*, *lijzen*, enz. worden de bezittelijke voornaamwoorden ook, even als de bijvoegelijke naamwoorden, onverbogen gebruikt, als: *de bezitting is mijn*; *het goed blijft uw*. Ook vooraan: *zijn is de erfenis*; *uw is het rijk*.

§. 50. Omtrent de *vragende* voornaamwoorden merken wij eerstelijk aan, dat men in denzelfden naamval moet antwoorden, waarin gevraagd wordt, als: *wien behoort dit boek?* *mij* (volut: *mij behoort dit boek*); *wie heeft dit*

geschreven? mijn 'broeder (voluit: mijn broeder heeft dit geschreven).

§. 51. Nog merken wij aan, dat, in plaats van de vragende voornaamwoorden, in de verbogene naamvallen, van zaken dikwijls *waarvan* (van welke zaak) *wordt hij beschuldigd? waarover* (over welke zaak) *hebt gij gesproken?* Doch, wanneer personen bedoeld worden, zoo behoort men, buiten den stijl der dichtkunst, zich van de voornaamwoorden te bedienen, als: *van wien* (van welken persoon) *spreekt gij? wien* (welken persoon) *zal het gelden?*

§. 52. De *aanwijzende* voornaamwoorden, dus genoemd, omdat zij onderscheidene voorwerpen aanwijzen, worden zoowel met zelfstandige naamwoorden, of in betrekking tot deze, als op zich zelve staande, gebruikt, als: *die som is moeijelijk; kunt gij dezelve* (namelijk *som*) *maken? zulken, die hegeerig zijn iets nuttgs te leeren, wordt de gelegenheid daartoe aangeboden.*

§. 53. Men wachte zich voor het overtolig gebruik van het voornaamwoord *die, dat*, als: *mijne moeder die heeft het gezegd; het kind, dat is gevallen; voor: mijne moeder heeft het gezegd; het kind is gevallen.* Somwijlen echter, wanneer op den genoemden persoon eene breedere omschrijving volgt, is het gebruik van het voornaamwoord tot bevordering van den nadruk dienstig, als: *de brave leerling, die zijne onderwijzers bemint en eerbiedigt, die altijd zedig, werkzaam en oplettend is, die is lof en belooning waardig.*

§. 54. Door deze duidt men iets, dat nabij

en tegenwoordig is, door *gene* iets meer afgelegens aan, als: *aan deze en gene zijde der rivier;* ook met betrekking tot een zelfstandig naamwoord, als: *Pieter en Klaas zijn van een geheel tegengesteld gedrag; deze (Klaas) doet alles, wat zijne ouders en leermeesters hem gebieden, gene (Pieter) weigert steeds hun te gehoorzamen.* Wanneer men van drie zaken spreekt, die van elkander afleggen, zegt men van de naaste *deze*, van de middelste *die*, en van de verst afgelegene *gene*, als: *ik zat in deze kamer, zij in die en hij in gene.* — *Deze en gene* worden ook dikwerf bijeengevoegd, om verscheidene onbepaalde dingen van ééne soort aan te duiden, als: *ik heb dit uit deze en gene omstandigheden opgemaakt.*

§. 55. Het onzijdige *dit* wordt altijd voor het werkwoord *zijn* gebruikt, ook wanneer daarop een zelfstandig naamwoord van het mannelijk of vrouwelijk geslacht, of in het meervoud volgt, als: *dit is zijne geliefdste bezigheid; dit zijn de nuttigste oefeningen.* Hier voor *dit* te stellen *deze*, strijdt tegen den aard van ons taalgebruik; gelijk daarmede niet minder strijdig is het voornaamwoord achter het werkwoord te plaatsen, bij voorbeeld: *de zaak is deze; mijn vermaak is dit; voor: dit is de zaak; dit is mijn vermaak.*

§. 56. In plaats van de *aanwijzende* voornaamwoorden *deze en die*, kan men, doch in den ongebonden stijl alleen van zaken, niet van personen, in de verbogene naamvallen ook hier en daar gebruiken, als: *er is hiervan* [van deze zaak] *veel gesproken; ik sla daaraan* [aan die zaak] *geen geloof.*

§. 57. *Degene, hetgene* behoort tot de aanwijzende, niet tot de betrekkelijke voornaamwoorden. Men mag dus niet zeggen: *het gerucht, hetgeen* (voor *hetwelk*) *verspreid wordt, is ongegrond*. Intusschen is *hetgene* of *hetgeen* voor *hetgene* dat reeds door het gebruik gewettigd, als: *hetgeen ik zeg is waarheid*.

§. 58. *Dezelve* en *dezelfde* verschillen grootelijks in nadruk van beteekenis. Het eerste zegt enkel zooveel als *die*, en wordt alleen met opzigt tot een voorgaand zelfstandig naamwoord gebruikt; het laatste verzekert, dat het niemand anders is, dan de bekende of bedoelde persoon, en heeft doorgaans een zelfstandig naamwoord bij zich. Een en ander is blijkbaar in het volgende voorbeeld: *ik vroeg naar den leerling, die zoo fraai geschreeven had; de meester wees mij denzelven en voegde er bij: dezelfde jongen munt ook in het lezen uit*. Somwijlen wordt *dezelfde* ook zonder zelfstandig naamwoord gebruikt, als: *hij is nog dezelfde, die hij altijd was; of ook eenvoudig: hij is nog altijd dezelfde*.

§. 59. De *betrekkelijke* voornaamwoorden, die eene tusschengevoegde uitdrukking naar een te voren genoemd voorwerp terugvoeren, komen er in getal en geslacht mede overeen, maar hangen, met opzigt tot hunnen naamval, van de beheersching af, bij voorbeeld: *het kind, dat zich wel gedraagt, wordt door ieder bemind; mijn vader, wiens woorden ik altijd geloof, heeft mij dit gezegd; de prijs, dien of welken ik ontrangen heb, bestaat in een fraai boek*.

§. 60. Wanneer twee of meer zelfstandi-

ge naamwoorden voorafgaan, moet het voornaamwoord, dat er betrekking op heeft, in het meervoud staan, als: *de achtig, toewijching en het vertrouwen, welke hun ten deel zielen, niet hetwelk hun ten deel viel, dat verkeerd zou zijn*.

§. 61. Ingevalle het betrekkelijk voornaamwoord tot eene geheele rede terugkeert, komt er geene bepaling van het geslacht te pas, en wordt derhalve het voornaamwoord in het onzijdige geslacht gesteld, als: *ik vond de kinderen bezig met hunne les te leeren, dat mij zeer aangenaam was*.

§. 62. In een enkel geval wordt het zelfstandig naamwoord herhaald, wanneer, namelijk, dit laatste te ver van het eerste verwijderd is, om de betrekking duidelijk te maken, bij voorbeeld: *de meester had den leerlingen eene taak opgegeven, die zij gedurende den tijd, dat de school zou stilstaan, moesten afwerken; welke taak zij, hij hunne terugkomst, alle, afgedaan, medebragten*.

§. 63. *Welke* of *dewelke* wordt meestal in den deftigen, het kortere die doorgaans in den gemeenzamen stijl gebruikt. Men kan echter het laatste ook in den meer verheven stijl, ter behagelijke afwisseling, bezigen. Ook wordt het in den eersten naamval gemeentlijk achter de persoonlijke voornaamwoorden gebruikt, als: *ik, die u bemint; hij, die mijn vriend wil zijn; wij, die uw geluk bedoelen*. In de verbogene naamvallen daarentegen wordt liefst *wie* of *welke* gebezigd, als: *hij, wien ik mijn geluk te danken heb; zij, welken (of wien) de fortuin gunstig geweest is, enz.*

§. 64. Hetgeen ten aanzien der vragende voornaamwoorden is aangemerkt, dat namelijk daarvoor in de verbogene naamvallen, wanneer van zaken gesproken wordt, waar gebruikt kan worden, geldt insgelijks omtrent de betrekkelijke, als: *de pen, waarmede ik schrijf; de grond, waarop wij staan, enz.*

E. OVER DE WERKWOORDEN.

1. Over de personen.

§. 65. Daar het kenteeken der personen aan het einde van onze werkwoorden niet scherp genoeg is, om alle misverstand en verwarring voor te komen, zoo vordert het Nederduitsch taalgebruik, dat men dit in den eersten en tweeden, en, bij afwezigheid van het zelfstandig naamwoord, hetwelk den persoon of de zaak uitdrukt, ook in den derden persoon door de voornaamwoorden aanduide. Het is dus strijdig met den aard onzer taal, wanneer men, gelijk in den gemeenzamen stijl weleens geschiedt, het persoonlijk voornaamwoord weglaat, als: *helle uwen brief wel ontvangen; verklare bij dezen, enz.* voor: *ik heb uwen brief wel ontvangen; ik verklaar bij dezen, enz.*

§. 66. In de gebiedende wijze nogtans, waar de angesprokene of tweede persoon reeds genoeg bepaald is, wordt het voornaamwoord weggelaten, ten zij deszelfs plaatsing nadrukhalve noodzakelijk zij, als: *zoo uw broeder mij niet kan bijstaan, help gij mij dan.*

§. 67. Wanneer twee of meer werkwoorden

tot denzelfden persoon behooren, wordt deze slechts eens genoemd, als: *ik heb hem overal gezocht, maar niet gevonden. Hij leest, schrijft en cijfert zeer goed.* In eene rede nogtans, waar het werkwoord het persoonlijk voornaamwoord voorafgaat, moet dit laatste herhaald worden, als: *handelt gij eekter tegen mijne waarschuwing, en stort gij dus u zelven in het ongeluk, zoo moet gij op mijne hulp niet rekenen; hij onderneemt het, en vermoedelijk zal hij gelukkig slagen.*

§. 68. Wanneer een naamwoord en een werkwoord eene zaak in haar geheel voorstellen, dan behoeft, bij hare nadere beschrijving, noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, b. v.: *beide leerlingen muntten elk in een bijzonder vak uit, de eene in het lezen, de andere in het schrijven.* Dikwerf ook wordt een werkwoord, hetwelk op twee personen betrekking heeft, bij den laatsten verzwegen, als: *Pieter houdt meer van spelen, Jakob van leeren, het meisje bemint de poppen, de jongen de paarden.*

2. Over de getallen of het enkel- en meervoud der werkwoorden.

§. 69. De werkwoorden staan altijd in hetzelfde getal, als de personen of zaken, waartoe zij betrekking hebben, als: *de hond blaft; de nachtegalen fluiten.* Wanneer een werkwoord tot twee of meer voorafgaande voorwerpen, die in het enkelvoud staan, betrekking heeft, moet het in het meervoud gesteld worden, als: *naarstigheit, leergierigheid en gehoorzaamheid zijn het schoonste sieraad van kinderen.*

Doch, wanneer het werkwoord voorafgaat, zoo kan het, hoezeer ook tot meerdere voorwerpen, en onder deze zelfs een, dat in het meervoud staat, behoorende, nogtans in het enkelvoud staan, indien slechts het naastvolgend voorwerp enkelvoudig is, als: *er was in huis slechts één bed, ééne tafel en drie stoelen*. Ook in de rekenkunst staat achter getallen, die een meervoud uitdrukken, doorgaans een werkwoord in het enkelvoud, als: *zes en drie is negen; tweemaal vijf is tien*, enz. —

§. 70. Het meervoud des werkwoords is verder noodzakelijk, wanneer het in het enkelvoud staande voorwerp der rede, door de bijvoeging van verschillende hoedanigheidswaarden, inderdaad twee onderscheidene voorwerpen aanduidt, als: *de ware en valsche godsdienstijver verschillen hemelsbreedte in hunne uitwerkse-len*. — Ook verdient hier nog eene oude en door kiesche schrijvers meermalen als eene fraaiheid gebezigde spreekwijze vermeld te worden, namelijk: *daar is er*, voor *daar zijn er*; *daar is er, die gelooven, die beweren*, enz. — Deze spreekwijze nogtans moet slechts spaarzaam en niet dan in den deftigen stijl gebeukt worden.

§. 71. Wanneer onderscheidene personen vóór een werkwoord geplaatst worden, den geldt de eerste persoon boven den tweeden, en deze wederom boven den derden. Bij de vereeniging van den eersten en tweeden, of ook van den eersten, tweeden en derden persoon wordt meestal het meervoud van den eersten voor het werkwoord gesteld, als: *ik en gij*; of *ik, gij en hij, wij weten dit niet*. Ook komt dit *wij* wel-

eens vooraan, bij voorbeeld: *wij, mijn vriend en ik, zijn bereid dit te doen*. Wanneer de tweede en derde persoon bijeenkomen, staat het werkwoord in den tweeden persoon van het meervoud, als: *hij en gij, of gij en hij zijt daarvan getuigen geweest*.

3. Over de tijden der werkwoorden.

§. 72. De tijden worden, vooral in den dagelijkschen spreektrant, weleens met elkander verwisseld. Zoo gebruikt men den tegenwoordigen tijd voor den verledenen, wanneer van iets, dat korteling voorviel, gesproken wordt, b. v.: *gij hoort, dat ik mijne zaak wel weet te verdedigen*; voor: *gij hebt gehoord*. Denzelfden tijd bezigt men ook voor den toekomstenden, wanneer men iets bedoelt, dat kort aanstaande is: *gaat gij morgen ook naar buiten? ik kom spoedig weêr*; voor: *zult gij morgen ook naar buiten gaan? ik zal spoedig weêrhomen*.

§. 73. Inzonderheid wordt in levendige verhalen de tegenwoordige tijd dikwerf voor den onvolmaakt verledenen in plaats gesteld, om den toehoorder bij het gebeurde als tegenwoordig te doen zij, b. v.: *terwijl ik gerust op mijne kamer zit, hoor ik plotselijk iemand angstig om hulp roepen; ik vlieg naar buiten, en zie eene vrouw in het water liggen; ijlings spring ik in een schuitje, dat juist in de nabijheid lag, roei naar de ongelukkige toe, en heb het geluk haar te redden*. Deze wijze van voorstelling, in de vertrouwelijke spreektaal niet ongemeen, wordt door schilderachtige geschiedschrijvers en bovenal door dichters dikwerf gebezigd.

§. 74. Nog merken wij aan, dat eene rede in denzelfden tijd moet worden voortgezet, waarin zij begonnen is, als: *ik gaf den ongelukkige alles, wat ik bij mij had.* Om die reden moet ook het antwoord op eene vraag in denzelfden tijd van de vraag staan: *hebt gij uwen vriend binnen kort ook gezien? ja, ik heb hem gisteren bezocht.*

4. Over de wijzen der werkwoorden.

§. 75. De aantoonende wijze wordt gebruikt, om iets stelligs en zekers, de aanvoegende daarentegen, om iets twijfelachtigs en onzekers uit te drukken. Zoo dikwerf derhalve eene voorwaarde, een wensch of oogmerk, eenige hoop, vreeze of iets dergelijks wordt aangeduid, moet men zich van de aanvoegende wijze bedienen, als: *men tsond hem deze som toe, onder beding, dat hij van alle verdere aanspraak op de erfenis afzage; och! dat hij eenmaal wijs worde! de vader hatsijdt zijnen zoon, opdat hij deugdzaam worde; ik hoop, dat u dit geen kwaad moge doen; ik vrees, of hij van die ziekte wel opkome.* — Wij zullen gelegenheid krijgen, om hierover bij de voegwoorden nog iets meer te zeggen.

§. 76. De gebiedende wijze wordt niet alleen gebruikt, om iets te bevelen, als: *doe hetgeen u gezegd is;* maar ook om op te wekken, te vermanen en te verzoeken of te bidden, als: *volg den raad uwer ouderen, en gij zult gelukkig worden; zorg, dat ik alles in orde vinde; geef, o God! ons uwen zegen!* Ook bedient men zich van deze wijze, om een mo-

gelijk geval verkort uit te drukken, als: *wees rijk zonder vergenoegd te zijn, en gij zult ongelukkig wezen, dat is, wanneer gij rijk zijt,* enz. — Dit gebruik nogtans behoort alleen tot den stijl der welsprekendheid en dichtkunst.

§. 77. De onbepaalde wijze der werkwoorden, welke eene handeling zonder bepaling van persoon voorstelt, wordt ook dikwerf als een zelfstandig naamwoord met en zonder lidwoord gebezigd, als: *het spelen moet allen tot eene verpoozing van het werken dienen; gehoorzamen is de pligt van kinderen; ik ben moe van het wandelen; hoog zingen is schadelijk voor de borst.*

§. 78. Omtrent de deelwoorden, welke aard en getal, naar wij onderstellen, uit de spraakkunst genoeg bekend zijn, merken wij alleen het volgende aan. De bedrijvende deelwoorden kunnen denzelfden naamval bij zich hebben, als de werkwoorden, waarvan zij afgeleid zijn, als: *eene moedgevende vertroosting; een vruchtdragende boom; de zich zelve behagende dwaas.* — De verledene deelwoorden worden somwijlen ook in een' bedrijvenden zin gebezigd, als: *de ingebeeldde zieke, dat is, die zich inbeeldt ziek te zijn; een eer- en pligtvergeten mensch, dat is, die eer en pligt vergeten heeft.* Zoo wordt ook iemand, die anderen dient, een bediende genoemd.

§. 79. Er is voorts in onze taal nog een bijzonder gebruik der deelwoorden aangemen, bij 't welk een deelwoord, met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord vereenigd, op zich zelf en als buiten verband tot de verdere rede staat, b. v.: *de oorlog ver-*

klaard zijnde, trok het leger buiten de grenzen; dit afgedaan zijnde, ging de vergadering uiteen. Men heeft lang getwist, of in deze spreekwijze de vierde of eerste naamval moet plaats hebben, den oorlog of de oorlog verklaard zijnde; doch het laatste is thans beslist. Intusschen houden wij, zonder de gemelde spreekwijze geheel te durven afkeuren, het daarvoor, dat men best doet, met dezelve, zoo veel mogelijk, te vermijden, en zich te dien einde van eene omschrijving te bedienen, b. v.: nadat de oorlog verklaard was, enz.

5. Over de hulpwoorden.

§. 80. Wanneer twee of meer werkwoorden in dezelfde betrekking bijeenkomen, wordt het hulpwoord, dat zij met elkander gemeen hebben, slechts eens geplaatst, b. v.: alles, wat ik gezien, gehoord en bijgewoond heb, heeft mij geleerd, dat, enz.; hij heeft mij beloofd, dat hij morgen bij mij komen en met mij wandelen zal; gehoorzame en naarstige kinderen worden beloond, ongehoorzame en luije gestraft.

§. 81. Men vermijde de ongepaste verdubbeling van het woord hebben, die weleens gehoord wordt, als: gij hebt het mij beloofd gehad, voor gij hebt het mij beloofd; ik heb het u wel voorspeld gehad, voor ik heb het u wel voorspeld. Eene dergelijke overtolligheid heeft ook somwijlen in den lijdenden staat plaats, door de ongepaste vereeniging van de hulpwoorden zijn en worden, als: mij is verhaald geworden, voor mij is verhaald; ik ben daartegen door mijnen vader dikwerf gewaarschuwd

geworden, waar ik ten gewaarschuwd voldoende was. — Intusschen verwarre men niet de afgekeurde verdubbeling van het hulpwoord hebben geenszins die gevallen, waarin dit woord in eenen anderen zin gebruikt wordt, als: ik heb heden veel te werken gehad, d. i. ik heb heden veel moeten werken; ik heb lang eene groote som gelds liggen gehad, d. i. ik heb lang eene groote som gelds bezeten, die bij mij lag.

6. Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.

§. 82. Wij bedoelen hier niet de verbinding der werkwoorden door middel van voegwoorden, maar alleen die, waarbij het eene werkwoord tot nadere bepaling van het andere dient. Deze verbinding geschiedt door het nader bepalend werkwoord, of als deelwoord, of in de onbepaalde wijze met of zonder te lij let andere te voegen.

§. 83. Bij de verbinding der deelwoorden met de werkwoorden, blijven de eerste, op de wijze van bijwoorden, onverhogen, als: ik vond mijnen vriend stervende en alle hoop op zijn herstel verlogen; ik zag de droefheid op zijn gelaat geteekend; de boeken lagen verspreid door de kamer. Zoo wordt ook de beteekenis van het werkwoord komen, door bijvoeging van het verleden deelwoord, nader bepaald, als: hij kwam haastig aangelopen; hij kwam te paard gereden; desgelijks die van het werkwoord gaan, als: alle hoop ging verloren. Ook met willen hebben wordt het verleden deelwoord verbonden, als: ik wil mijnen last vol-

voerd hebben; ik wil het kind niet bedorven hebben, dat is: ik wil, dat mijn last volvoerd worde; ik wil, dat het kind niet bedorven worde.

§. 84. Voorts geschiedt, volgens het boven aangemerkte, de verbinding van twee werkwoorden, door het nader bepalend werkwoord in de onbepaalde wijze met of zonder *te* achter het eerste te plaatsen. Met de onbepaalde wijze zonder *te* worden verbonden, 1) die werkwoorden, welke slechts eene omstandigheid aanduiden, die tot elk bedrijf betrekkelijk kan gemaakt worden, terwijl de handeling zelve door de onbepaalde wijze wordt uitgedrukt. Deze zijn *durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen, zullen*, als: *ik durf den meester niet tegenspreken; hij kan dien last niet dragen; hij laat een huis bouwen; ik moet deze taak afwerken; ik mag hem niet lijden; gij moogt dit niet doen; dat wil niets zeggen* (waar *willen* zooveel als een hulpwoord is); ook *ik wil u alle hulp bewijzen; dit zal niet gebeuren*. 2) Eenige andere werkwoorden, waarvan de zin en de handeling met die van het volgend werkwoord in de onbepaalde wijze als eene onafgebroken keten uitmaken. Van dien aard zijn: *heeten* (voor *noemen*, want in den zin van *bevelen* heeft het de onbepaalde wijze met *te* achter zich) *helpen, hooren, leeren, noemen, voelen, zien*, als: *dat heet ik werken; hij hielp mij mijn goed pakken; ik hoor de vogels zingen; ik leer op de fluit spelen, ook voor onderwijzen*, als: *hij leert de kinderen lezen; dat noem ik tijd verkwisten; ik voel mijn hart kloppen; ik zie een' ooijevaar vliegen*.

§. 85. De onbepaalde wijze zonder *te* komt voorts ook achter *blijven*, als: *hij blijft liggen; hij blijft doorlezen; achter gaan*, als: *ga eens zien, wat daar gebeurt*; en, in den gemeenzamen stijl, *gaan slapen, gaan liggen, gaan eten*, enz.; achter *komen*, als: *ik kom eens zien, hoe gij het maakt; achter vinden*, als: *ik vond dat papier op straat liggen*.

§. 86. Daar onze werkwoorden geenen eigenen lijdenden vorm hebben, maar dezen alleen door middel van hulpwoorden verkrijgen, wordt de onbepaalde wijze zowel in een lijdenden als bedrijvenden zin bij ons gebezigd. Dus kan: *ik zie hem slaan; ik hoor hem roepen*, zoowel beteekenen: *ik zie, dat hij slaat; ik hoor, dat hij roept*; als: *ik zie, dat hij gestagen; ik hoor, dat hij geroepen wordt*. Hieruit zou somwijlen dubbelzinnigheid kunnen geboren worden, welke men, of door omschrijving, of op eenige andere geschikte wijze, moet trachten te vermijden.

§. 87. Achter andere werkwoorden volgt de onbepaalde wijze met *te*, een voorzetsel dat zooveel als *tot* beteekent. Dit voorzetsel komt vóór de onbepaalde wijze, zoo dikwerf de beteekenis van het eerste werkwoord slechts eene strekking, toenadering heeft tot die van het volgende. Ziehier eenige voorbeelden: *ik legger, verlang, wensch hem te spreken; ik hoop daartoe in staat te zullen zijn; ik denk (ben voornemens) morgen naar buiten te gaan; ik zal trachten, zien (voor trachten), pogen u te helpen; ik ben lereid, gezind, genegen, verpligt u die dienst te bewijzen; ik beveel, ik gelast, ik heet, ik gebied, ik verbied u dit*

te doen; hij weet zich niet naar anderen te schikken; hij vergat zijne boodschap over te brengen, en zoo in honderd andere. Ook achter zijn, vallen, hebben en staan volgt de onbepaalde wijze met *te*, om daardoor eene mogelijkheid of noodzakelijkheid uit te drukken, als: *hij is daar altijd te vinden*, d. i. hij kan daar altijd gevonden worden; *er valt nog veel op aan te merken*, d. i. er kan nog veel op aangemerkt worden; *er is nog veel te betalen*, d. i. er moet nog veel betaald worden; *ik heb nog iets te verrigten*, d. i. ik moet nog iets verrigten; *er staat ons nog veel te duchten*, d. i. wij moeten nog veel duchten. — Desgelijks komt achter het voorzetsel zonder doorgaans de onbepaalde wijze met *te*, als: *hij vertrok zonder afscheid te nemen*. In een enkel geval nogtans wordt *te* weggelaten, als: *hij ging zonder eten naar bed*. — Eindelijk wordt ook de onbepaalde wijze met *te* gebruikt, wanneer zij het onderwerp der rede uitmaakt, als: *het behage u mij te hooren*; *het is mijn pligt u te gehoorzamen*, of ook: *u te gehoorzamen is mijn pligt*.

§. 88. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijze zonder *te* achter zich ontvingen, hebben in den volmaakt en meer dan volmaakt verleden' tijd de onbepaalde wijze achter het hulpwoord, als: *ik heb hem zien wandelen*; *ik heb hem hooren spreken*; *hij heeft mij helpen dragen*; *ik heb hem doen verhuizen*; *ik heb hem laten schrijven*, en zoo in alle andere.

§. 89. Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijze met *te* achter zich ontvingen; behouden in den volmaakt en meer dan

volmaakt verleden' tijd de gewone wijze van vervoëging, als: *men heeft mij gelast*, *bezoeken u dit ter hand te stellen*; *ik heb gehoopt*, *verlangd*, *gewenscht hem te spreken*; *ik heb beloofd hem dit te zullen geven*; *ik had gemeend u eene dienst te doen*, enz. — Op dezen regel zijn nogtans eenige uitzonderingen, als *komen* voor *gebeuren*; b. v.: *hij is komen te overlijden*; *behooren*, als: *ik had dit niet behooren te doen*; *weten*, als: *ik heb mij uit die zwaa-rijheid niet weten te redden*. Ook *kunnen* *trachten*, *pogen*, *zoeken* somwijlen de onbepaalde wijze in plaats van het deelwoord aannemen. — Opmerkelijk is verder nog de afwijking, welke in de werkwoorden *stann*, *liggen*, *zitten* plaats heeft. Heir toch zegt men in de beide eerste tijden: *ik sta of stond te wachten*; *hij ligt of lag te slapen*; *ik zit of zat te schrijven*; terwijl men daarentegen in den volmaakt en meer dan volmaakt verleden' tijd zegt: *ik heb of had stann wachten*; *hij heeft of had liggen slapen*; *ik heb of had zitten schrijven*.

7. Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.

§. 90. Een zelfstandig naamwoord kan op tweederlei wijze met een werkwoord verbonden worden, of als het beheerscheude, of als het beheerscht wordende deel. In het eerste geval schikt zich het werkwoord in getal en persoon naar het zelfstandig naamwoord, als: *de hick slaat*; *de haan kraait*; *wij verlangen u te zien*. Of, wanneer de beheersching in de onbepaalde wijze geschiedt, ontvangt deze de woordjes

te, om te of van voor zich, als: *ik had de eer of het geluk den eersten prijs te behalen; het doet mij vermaak u te zien; het was mijn oogmerk, om u te ontmoet te gaan; ik heb een' afkeer van het liegen.*

§. 91. In het tweede geval, wanneer name-lijk het zelfstandig naamwoord door het werkwoord beheerscht wordt, bedient men zich ter aanduiding van die beheersching van den verbogen' naamval, of ook, waar deze aanduiding te kort schiet, van voorzetsels, als: *de meester preeste den naarstigen Pieter; hij klaagde over de traagheid van Karel.*

§. 92. De vierde naamval is, bij de beheersching van een zelfstandig naamwoord door een werkwoord, van het uitgestrekte gebruik. Dezen naamval vorderen alle bedrijvende werkwoorden voor datgene, hetwelk het regtstreeksch voorwerp is der handeling, als: *de meester slaat den hond; de tuinman snoeit den boom; de paarden trekken den wagen; de arbeid versterkt den mensch.* Deze vierde naamval alleen wordt bij den lijdenden vorm in den eersten verwisseld, als: *de hond wordt geslagen door den meester; de boom wordt door den tuinman gesnoeid; de wagen wordt door de paarden getrokken; de mensch wordt door den arbeid versterkt.* Sommige werkwoorden, die in den bedrijvenden staat twee vierde naamvallen bij zich hebben, nemen in den lijdenden ook twee eerste aan, als: *ik noem hem vader; gij keet mij meester; waarvoor men in den lijdenden staat zegt: hij wordt vader door mij genoemd; ik wordt meester door u geheeten.*

§. 93. Kan, gelijk wij zeiden, alleen de vier-

de naamval bij den lijdenden vorm in den eersten verwisseld worden, zoo blijkt het, dat men verkeerdelijk die voorwerpen, welke bij den bedrijvenden staat in den derden naamval komen, bij den lijdenden in den eersten plaatst. Dus zegt men bij voorbeeld: *men gelastte hem, zijnen hoed af te zetten; hij leerde den jongeling de aardrijkskunde; alwaar hem en den jongeling niet in den vierden, maar in den derden naamval staan. Men moet derhalve, deze uitdrukkingen in den lijdenden vorm overbrengende, zeggen: hem werd gelast, zijnen hoed af te zetten; den jongeling werd de aardrijkskunde door hem geleerd.*

§. 94. Niet alleen de eigenlijk gezegde bedrijvende, maar ook de dusgenoemde *wederkeerige* werkwoorden vorderen achter zich den vierden naamval des persoons, op welken hunne werking overgaat. Inderdaad toch zijn deze werkwoorden bedrijvend, en alleen daardoor van de werkwoorden, welke dien naam voeren, onderscheiden, dat hunne werking niet op andere voorwerpen overgaat, maar tot den handelenden persoon wordt teruggevoerd. Dus staat in de uitdrukkingen: *ik schaam mij; ik lezin mij; ik verwonder mij*, het voornaamwoord *mij* telkens in den vierden naamval. Dezelfde naamval komt achter vele onpersoonlijke werkwoorden, welke eene bedrijvende beteekenis hebben, als: *het bevreemdt mij; het betreft u; het berouwt mij; het verdriet mij.*

§. 95. Ook eenige *onzijdige* werkwoorden kunnen somwijlen een' vierden naamval achter zich verkrijgen, wanneer zij een bedrijf aanduiden, hetwelk onmiddellijk op een ander voor-

werp overgaat, of ook tot den handelenden persoon terugkeert, als: *bloed en etter zweeten; een' geweldigen dood sterven; den goeden strijd strijden; den langsten weg gaan; de trappen open afloopen; zich ziek of dood lagchen.* Hetzelfde geldt omtrent sommige onpersoonlijke werkwoorden, als: *het sneeuwt groote vloeken; het hagelt gansche steenen.*

§. 96. De vierde naamval komt ook altijd achter het hulpwoord *laten*, wanneer hetzelfde gebruikt wordt om eene opwekking, een bevel of verzoek uit te drukken, als: *laat ons vrolijk zijn; laat hem gaan; laat mij vertrekken.*

§. 97. Eindelijk wordt ook de bepaling van tijd door den vierden naamval uitgedrukt, en wel: 1. op de vraag *wanneer?* *hij keerde den derden dag na zijne aankomst terug;* 2. op de vraag *hoe lang?* *ik heb den ganschen nacht gewaakt; sommige insekten leven slechts eenen dag;* 3. op de vraag *hoe dikwerf?* *hij komt alle dagen bij mij.* Deze vierde naamvallen intusschen hangen, naar het schijnt, niet eigenlijk van de werkwoorden, maar van verzwegene voorzetsels af, als: *hij keerde op den derden dag terug; ik heb den ganschen nacht door gewaakt,* enz. Ook de grootte, zwaarte, breedte, waarde en prijs van eenig ding worden door vierde naamvallen aangeduid, als: *hij is eenen duim gegroeid; het weegt een pond; het linnen is eene el breed; het kost eenen gulden.*

§. 98. Dan, hoezeer ook de vierde naamval van het uitgestrektste gebruik bij werkwoorden is, worden nogtans ook andere naamvallen

daarmede verbonden. Van den eersten naamval hebben wij reeds gezien, dat die bij den lijdenden staat somwijlen zelfs tweemaal voorkomt, als: *hij wordt vader door mij genoemd.* Desgelijks kunnen de werkwoorden *zijn, blijven,* worden twee eerste naamvallen bij zich hebben, als: *Pieter is een brave jongen; Jan blijft nog altijd dezelfde den niet; Mietje wordt een lief meisje.*

§. 99. Oudtijds werd de tweede naamval ook bij vele onzer werkwoorden gevoegd, als: *zijner gedenken; zijner vergeten; zich zijner ver wonderen; zich des ongelukkigen ontfermen; verzarmen; zich des wachten, hoeden; zich der zake aantrekken; zich zijner bekenten is niet schamen,* en zoo in vele andere. Thans is dit gebruik schier geheel verouderd, en alleen in den hooger en stijl bij enkele woorden nog bewaard, als: *zijner gedenken; zich eener zake niet schamen; zich des ongelukkigen ontfermen.* Meestal gebruikt men ook hier een voorzetsel met den vierden naamval, als: *aan hem gedenken; zich over eene zaak niet schamen; zich over den ongelukkigen ontfermen.*

§. 100. Van uitgestrekter gebruik is de derde naamval bij de werkwoorden, wordende zoowel bij bedrijvende, als onzijdige gevoegd. Bij bedrijvende werkwoorden staat het voorwerp, waartoe de werking zich niet regtstreeks uitstrekt, in den derden naamval, terwijl het onmiddellijk voorwerp der werking in den vierden staat, b. v.: *iemand iets gezen, onthouden, bevelen, toezeggen, onthouden, voorspellen, vertrouwen, toestaan, weigeren,* en honderd andere. Wanneer men dus van eenen braven va-

der zegt: *hij geeft zijnen kinderen een goed voorbeeld*, zoo staat *zijnen kinderen* in den derden, *voorbeeld* in den vierden naamval.

§. 101. Desgelijks komt de derde naamval bij vele onzijdige werkwoorden, als: *hij blijft zijnen vriend steeds bij; hem is onrecht geschied; het bekwam hem kwalijk; het smaakt mij goed; de pen viel mij uit de hand; de hoed is hem van het hoofd gewaaid*, en zoo in vele andere. Somwijlen gebruikt men voor den derden naamval ook het voorzetsel *aan* met den vierden, als: *dit boek behoort aan Pieter; hij heeft veel goeds aan mij gedaan*.

F. OVER DE TELWOORDEN.

§. 102. De *telwoorden* worden doorgaans, even als de bijvoegelijke naamwoorden, vóór hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: *vier weken; zes maanden; tien guldens; op den derden dag der maand*. Somwijlen echter komen zij achteraan, als: *in het jaar vijftien honderd twee en zeventig werd Brielle door de Watergeuzen ingenomen*. Ook bij de aanhaling van eene plaats uit eenig boek, waarbij men zich liefst van cijferletters bedient, als: *Psalm 1, vers 3*.

§. 103. Omtrent de urengetallen moet het volgende worden aangemerkt. Het meervoudige *uren* heeft een werkwoord in het enkelvoud bij zich, als: *het is drie, vijf, twaalf uren*. Ook wordt het woord *uur* somtijds weggelaten, als: *de klok slaat zes; hij kwam na half twaalf*. In dit geval wordt het telwoord niet zelden

verbogen, als: *ik ben voor zessen opgestaan; ik zal na vijven bij u komen*.

§. 104. Schoon de telwoorden doorgaans geen lidwoord vóór zich dulden, kan en moet dit echter somwijlen plaats hebben, wanneer zeker bepaald getal voorwerpen, met uitsluiting van andere, bedoeld wordt, als: *hij heeft de zes dukaten verdiend*, die namelijk, welke als beloofting van zeker bedrijf werden uitgelooft. *Geef mij de tien guldens*, die namelijk, welke voor u liggen, of van welke gesproken werd. *Thales was een van de zeven Wijzen van Griekenland*, d. i. een van die zeven mannen, die, bij uitsluiting van anderen, de *Wijzen* genoemd worden.

§. 105. Natuurlijk staat bij een meervoudig telwoord een zelfstandig naamwoord in het meervoudige getal, als: *het kind is zestien maanden oud; het linnen kost zestien stuivers de el*. Hiervan echter bestaat eene enkele uitzondering. Zoo wil het gebruik, dat, wanneer het getal een boven honderd en duizend is, het zelfstandige naamwoord in het enkelvoud gesteld worde, als: *honderd en een gulden; twee honderd en eene el; duizend en eene bladzijde; drie duizend en een jaar*. Inderdaad echter is dit minder eene uitzondering, dan wel eene verkorte wijze van spreken, als: *honderd en een gulden*, voor *honderd guldens en een gulden; twee honderd en eene el*, voor *twee honderd ellen en eene el*, en zoo in de overige. Desgelijks hebben de telwoorden, met *half* zamengesteld, schoon inderdaad eene meerderheid aanduidende, echter een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud bij zich

als: *derdehalf el; vierdehalve stuiver; zesdehalve gulden.*

§. 106. Opmerkelijk ook is de keurige onderscheiding, welke ons taalgebruik heeft ingevoerd, wanneer maten, sommen en gewigten, of als verdeeld, of als vereenigd, voorkomen. In het eerste geval staan zij natuurlijk in het meervoud, wanneer het daarbij gevoegde telwoord eene meerderheid aanduidt. In het laatste geval daarentegen staan zij in het enkelvoud, ofschoon ook het telwoord een meervoudig getal beteekent. Dus zegt men: *er zijn vierlasten tarwe*, wanneer iedere last op zich zelve is en afzonderlijk wordt aangewezen. Doch, wanneer daarentegen deze vier lasten slechts ééne vergaderde menigte tarwe uitmaken, zoo zegt men: *er is vier last tarwe*. Desgelijks zegt men: *daar zijn honderd gulden*, wanneer men honderd stukken van die munt bedoelt. Doch, wanneer men slechts op de hoeveelheid gelds ziet, zonder de bijzondere geldsoort in aanmerking te nemen, zoo zegt men: *daar is honderd gulden*, hetzij de waarde daarvan in andere geldmunten, of ook in gulden zelve voorhanden zij. Hetzelfde heeft ten aanzien van gewigten plaats. Zoo zegt men: *tien ponden suiker, thee*, wanneer de ponden afzonderlijk gewogen en gepakt zijn; maar in tegendeel: *een suikerbrood van dertig pond; een histje thee van honderd pond*.

§. 107. Omtrent het woord *leide* moet aangemerkt worden, dat het in het enkelvoud geplaatst wordt, wanneer het niet tot twee afzonderlijke voorwerpen, maar tot twee zaken betrekking heeft, welke als een geheel beschouwd

kunnen worden, b. v.: *hij is gewoon veel te eten en lang te slaapen; beide is schadelijk voor de gezondheid.*

§. 108. Omtrent *al, alle*, welke men tot de algemeene telwoorden kan brengen, hebben wij insgelijks het een en ander aan te merken. *Al* wordt onverbogen gebruikt, wanneer het voor een lidwoord of bezittelijk voornaamwoord komt, als: *hij deed al den arbeid; ik heb al mijnen voorraad uitgeput; ik heb hem in al zijnen kommer getroost; al mijne vreugde is verlogen.* Ook in het meervoud kan het niet verbogen worden, b. v.: *al mijne bezittingen zijn verloren; al uwe pogingen zijn vruchteloos.* — *Alle* in een verzamelen zin genomen, en zooveel als *gansch, geheel* beteekende, blijft onverbogen, als: *ik neem alle arbeid, die daaraan vast is, gewillig op mij; door uchteloosheid versteekt men zich van alle voorspoed; hij ziet alle kommer geweken; de wereld verdooft alle gevoel van deugd.* — Desgelijks blijft het onverbogen, wanneer de daarbij gevoegde zelfstandige naamwoorden, schoon in het enkelvoud staande, echter een verzamelen zin hebben, als: *ik ken alle man van die plaats; men hoort er alle dag van; deze gewoonte heerscht onder alle volk.* — Daarentegen wordt *alle* verbogen, wanneer het de betekenis van *elk, ieder, allerlei* heeft, b. v.: *hij is afkeerig van allen arbeid; hij geeft zich aan allen wellust over.* Eindelijk zij nog gezegd, dat *alle* dikwerf dient, om den zin van het woord, waarbij het gevoegd is, te versterken, b. v.: *ik leg mij daarop met allen*

mogelijken ijver toe; hij vermaande hem daartoe met allen ernst.

§. 109. *Aller*, gevoegd bij den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden, beteekent zooveel als *van allen*. Dus is *aller-grootste*, *allerbeste*, de grootste, de beste van allen. Hieruit blijkt het, dat deze uitbreiding van den overtreffenden trap verkeerdelijk gebruikt wordt, zoo dikwerf er slechts van twee voorwerpen gesproken wordt.

G. OVER DE BIJWOORDEN.

§. 110. Daar de meeste onzer bijvoegelijke naamwoorden ook als bijwoorden kunnen gebruikt worden, kan het somwijlen onzeker zijn, of men een woord als bijvoegelijk naamwoord, of als bijwoord moet aanmerken, met andere woorden, of men het tot het werkwoord of tot een naast voorgaand zelfstandig naamwoord betrekken moet. Dus kan b. v. de uitdrukking: *hij beschrijft hem eenvoudig* evenzeer beteekenen: *hij beschrijft hem op eene eenvoudige wijze*, als: *hij beschrijft hem als iemand, die eenvoudig is*. Wordt nu dit laatste bedoeld, zoo moet men de dubbelsinnigheid door eene nadere verklaring ontwijken: *hij beschrijft hem als eenvoudig*, of *als een eenvoudig mensch*.

§. 111. De bijwoorden moeten altijd onmiddellijk bij en doorgaans vóór het woord geplaatst worden, waar hunne werking vereischt wordt, als: *het is mij altijd aangenaam u dienst te doen*, niet: *het is altijd mij aangenaam, u dienst te doen*. Dikwerf kan door verplaatsing

des bijwoords een geheel andere zin geboren worden. Zoo beteekent het zeggen: *het is mij niet geoorloofd te gaan*, geheel iets anders, dan: *het is mij geoorloofd niet te gaan*.

§. 112. Om eene gelijkheid in de wijze van werken aan te duiden, bezigt men de woordjes *zo*, *even* en *als*, b. v.: *Pieter kent zijne les zo of even goed als Karel*. Eene ongelijkheid wordt uitgedrukt door den vergrootenden trap, met *dan*, als: *Pieter kent zijne les beter dan Karel*. Wanneer men eene zaak, ten aanzien der werking, boven alle overige verheft, zoo bedient men zich van den overtreffenden trap, als: *Pieter kent zijne les het beste*; of men plaatst voor dien trap *ten* of *op het*, als: *hij vermaande hem ten ernstigste*; *hij verzocht mij op het vriendelijkst*.

§. 113. Oudtijds plagt men in onze taal twee ontkenningwoorden bijeen te voegen, om de ontkenning te versterken, waartoe men zich gemeenlijk van *en*, bij omzetting voor *ne*, bediende, als: *ik en wist niet, wat te doen*. Doch het tegenwoordige gebruik heeft dit geheel verworpen, en duldt geene bijeenvoeging van twee ontkenningwoorden. Men bezige dus nimmer het woordje *niet* bij een werkwoord, waarin reeds eene ontkenning ligt opgesloten, als: *hij ontkende dit niet gedaan te hebben*, voor *hij ontkende dit gedaan te hebben*; zelfs niet bij woorden, waarin de ontkenning niet zoo duidelijk vervat is, als: *wacht u het niet te zeggen*, voor *wacht u het te zeggen*. *Niet* wordt ook meermalen gebruikt, om de bevestigende uitdrukking te versterken, als: *hoe groot was*

niet mijne verwondering, toen ik hem voor mijne oogen zag staan!

H. OVER DE VOORZETSELS.

§. 114. De natuur en het gebruik der voorzetsels, mitgaders hunne verdeeling in scheidbare en onscheidbare, zijn, naar wij vertrouwen, uit de spraakkunst genoeg bekend. Wij zullen derhalve hier eenige andere aanmerkingen omtrent dezelve in het midden brengen.

§. 115. De voorzetsels, vóór een zelfstandig naamwoord komende, beheerschen hetzelve, of, met andere woorden, plaatsen het in een' verbogen' naamval. Oudtijds was deze veelal de tweede, waarvan wij nog de sporen overig hebben in *met der tijd, voor 's hands, in der daad, in aller ijl, van ouds, ter goeder trouw,* enz. Thans is dit gebruik van den tweeden naamval, met uitzondering van de genoemde en eenige andere uitdrukkingen, geheel verouderd.

§. 116. In de meeste spraakkunstige opstellen worden wel aan de voorzetsels onderscheidene naamvallen toegekend, doch zonder genoegzamen grond. Inderdaad beheerschen de voorzetsels, naar ons taalgebruik, alleen den vierden naamval; en de zoogenaamde tweede en derde naamvallen met *van* en *aan* (als: *het bevel van den koning; ik heb het aan de kinderen gegeven*) zijn niet anders, dan omschrijvingen dier naamvallen door middel der voorzetsels *van* en *aan*, met den vierden naamval vereenigd. Men zal dit duidelijk gevoelen, wanneer men in de gegevene voorbeelden, in stede van de voorzetsels *van* en *aan*, den tweeden en derden naam-

val bezigt: *het bevel des Konings; ik heb dit den kinderen gegeven.* Van geene meerdere waarde zijn de verdere onderscheidingen, welke ten aanzien van de beheersching der voorzetsels gemeenlijk worden voorgedragen.

§. 117. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, is het doorgaans voldoende, dit slechts eenmaal te bezigen, als: *door geboorte, opvoeding en pligt is mijn hart aan u verknocht.* Somwijlen echter wordt het voorzetsel nadrukshalve herhaald, als: *door list, door verraad, door geweld u zelven verheven heblende, hebt gij uwen val dubbel verdiend; de brave man behoort zich door lief noch leed, door hoop noch vrees, door list noch geweld van zijnen pligt te laten aftrekken.* Ook is de herhaling meestal noodzakelijk, zoo dikwerf twee zelfstandige naamwoorden, door tusschenkomst van eenig voegwoord, van elkander gescheiden worden, als: *hij is noch met zachtheid, noch met hardheid te regeren; het is deels door uwe, deels door mijne schuld geschied; het is zoowel voor u, als voor hen dienstig; ik heb niet alleen voor mij zelven, maar ook voor u gesproken.*

§. 118. De onmiddellijke bijeenplaatsing van twee voorzetsels brengt altijd eenige hardheid en onduidelijkheid voort, en moet uit dien hoofde vermeden worden, als: *door met zwaarden gewapende mannen werd hij aangegrepen; beter: hij werd aangegrepen door mannen, die met zwaarden gewapend wuren.*

§. 119. De voorzetsels worden gemeenlijk geplaatst vóór de zelfstandige naamwoorden, tot welke zij behooren. In enkele gevallen nogtans

komen zij achter dezelve, als: *het regende den ganschen dag door; hij deed den geheelen weg over zijn' mond niet open; ik ging de geheele rij langs.* Ook worden *halve, wege en waarts*, die gemeenlijk, doch minder naauwkeurig, den naam van voorzetsels dragen, achter de zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: *ambts halve; pligtswege; huiswaarts.*

I. OVER DE VOEGWOORDEN.

§. 120. De zelfstandige naamwoorden, tus-
schen welke de verbindende en uitsluitende voeg-
woorden geplaatst worden, komen altijd in naam-
val, doch niet in geslacht en getal overeen, als:
*ik vond daar den meester en zijne leerlingen;
ik heb noch hem, noch haar gezien; jongen zoo-
wel als ouden moeten sterven.*

§. 121. Men zegt gemeenlijk, dat sommige
voegwoorden de aantoonende, andere de aanvoe-
gende wijze beheerschen; doch deze voorstelling
is minder naauwkeurig, daar de wijze door den
aard des voorstels, niet door de voegwoorden
bepaald wordt. Zoodra namelijk iets als zeker
en stellig wordt voorgedragen, behoort de aan-
toonende wijze plaats te hebben, terwijl de aan-
voegende alleen bij onzekere en twijfelachtige
voorstellen te pas komt. Vandaar, dat het-
zelfde voegwoord nu eens de aantoonende, dan
de aanvoegende wijze achter zich verkrijgt, als:
*ik vrees, dat hij reeds overleden zij; ik ge-
loof, dat hij reeds vertrokken is.*

§. 122. Intusschen zijn er voegwoorden, die
altijd de aantoonende wijze achter zich hebben,
terwijl andere altijd de aanvoegende vereischen.
Tot de eerste soort behooren: *want, omdat,*

dewijl, naardien, zoodat en vele anderen, wel-
ke bij geene onzekere voorstellen passen, als:
*omdat Pieter een naarstig leerling is, wordt
hij beloond; ik heb het hem dikwijls gezegd,
zoodat hij geene onkunde kan voorwenden, enz.*
Tot de laatste soort behooren *opdat, ten einde,*
mits en ten zij, waarvan de twee eerste een oog-
merk, de beide laatste eene voorwaarde aandui-
den, en die dus allen een voorstel meer of min
onzekeer laten, als: *de landman wenscht naar
regen, opdat (of ten einde) zijn akker vrucht-
aar worde; ik zal aan Pieter zijne stoutheid
vergeven, mits hij zich in 't vervolg daarvoor
wachte; ten zij hij zich merkeliijk verbeterc,
zal er van hem nooit iets goeds worden.*

K. OVER DE TUSSENWERPSELS.

§. 123. De tusschenwerpsels, als geene klare
voorstellingen, maar alleen gewaarwordingen aan-
duidende, zijn eigenlijk voor geene verbinding
met andere woorden vatbaar, en kunnen gevol-
gelijk niets beheerschen. Nogtans ontvangen zij
onderscheidene naamvallen achter zich; doch
deze worden niet door de tusschenwerpsels, maar
alleen door de betrekking bepaald, waarin men
zich de zaken of personen voorstelt, als: *helans!
ik ongelukkige! wee den rampzalige, die zich
aan de ondeugd overgeeft!*

§. 124. Zij worden doorgaans aan het begin ee-
ner rede geplaatst, als: *helaas! wat zal ik gaan
beginnen! ha! dat gaat goed!* Zij kunnen echter
ook in het midden en aan het einde van eenen zin
plaats verkrijgen, als: *eer, goederen, alles, helans!
is voor mij verloren! wat zal er van mij worden, ach!*

—●—

IIe. H O O F D S T U K.

—●—

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN IN
EENE REDE OP ELKANDER MOETEN
VOLGEN.

—●—

1. *Over de schikking der woorden in het algemeen.*

§. 125. Wij hebben in de Inleiding reeds het beginsel aangewezen, dat bij de woordschikking in het algemeen, en bij de Nederduitse in het bijzonder ten grondslag ligt, de natuurlijke opvolging namelijk der denkbeelden en voorstellingen in 's menschen geest. Deze opvolging nu bestaat daarin, dat men telkens van het onbepaaldere tot het meer bepaalde overga, zoodat de rede eene ware opklimming is. Wij zullen thans zien, op wat wijze dit grondbeginsel in de Nederduitse taal in bijzonderheden wordt toegepast.

§. 126. Elke rede bestaat uit twee deelen, eene zaak of een voorwerp, waarvan iets ge-

zegd wordt, gewoonlijk het onderwerp (sub-
ject) der rede genoemd, en datgene, met welk
daarvan gezegd wordt, en doorgaans den naam
van *predicaat* voert, bestaande in een werk-
woord, dat meestal van nadere bepalingen ver-
gezeld gaat. De natuurlijke woordschikking nu
vordert, dat het onderwerp der rede, zijnde een
zelfstandig naamwoord, of t'geen deszelfs
plaats vervangt, met alles wat er toe behoort,
voorafga en daarop het werkwoord met deszelfs
bepalingen, of het *predicaat*, volgt, b. v. *de
deugdzame handelt verstandig; de zeeze des
Heeren is het beginsel der wijsheid; het brave
kind volgt de lessen van zijne ouders.* Niet zoo
algemeen nogtans en volstrekt is deze regel, of
men mag daarvan, ook in de natuurlijke en een-
voudigste woordschikking, somwijlen afwijken,
wanneer namelijk het onderwerp met deszelfs
omschrijving door een betrekkelijk voornaam-
woord merklijk langer is, dan hetgeen er van
gezegd wordt, of het *predicaat*, als: *dat leven
is lang, hetwelk het groote doel des levens be-
reikt.* Het laatste lid toch behoort blijkbaar
tot het onderwerp, doch wordt zeer gevoege-
lijk achter het *predicaat*, hier door *is lang* uit-
gedrukt, gesteld.

§. 127. Een zelfstandig naamwoord, hetzij
hetzelve het onderwerp der rede uitmaakt, het-
zij het tot het *predicaat* behoort, kan op on-
derscheidene wijzen nader bepaald worden. De
eigenlijk gezegde bepalingenwoorden, als daar zijn
bijvoegelijke naamwoorden, voornaamwoorden,
telwoorden en dergelijke, komen, met uitzon-
dering van een enkel geval, vóór het zelfstan-
dig naamwoord, waartoe zij behooren, als: *dat*

grootte huis; ons grootte huis; het derde grootte huis van den hoek. Het is intusschen, wanneer meer dergelijke woorden vóór een zelfstandig naamwoord komen, blijkens de opgegevene voorbeelden, niet onverschillig, in wat orde zij geplaatst worden; weshalve het noodig zijn zal, daarvan nog iets naders te zeggen.

§. 128. De woorden, die eene eigenschap uitdrukken, komen onmiddellijk vóór het zelfstandig naamwoord: *de snelle paarden*. Wordt er een telwoord bijgevoegd, zoo gaat dit vóór het bijvoegelijke naamwoord: *de zes snelle paarden*. Een bezittelijk voornaamwoord wordt weder vóór het telwoord geplaatst: *uwe zes snelle paarden*. Desgelijks gaat een aanwijzend voornaamwoord weder vóór het bezittelijk: *deze uwe zes snelle paarden*. Wordt er eindelijk het algemeene telwoord *al* bijgevoegd, zoo wordt dit vóór alle andere woorden geplaatst: *al deze uwe zes snelle paarden*.

§. 129. Wanneer een der woorden, die het zelfstandig naamwoord op voorgemelde wijze nader bepalen, weder zijne eigene bepaling heeft, zoo gaat deze, hetzij die door een bijwoord, hetzij door een' verbogen' naamval, met of zonder voorzetsel worde uitgedrukt, onmiddellijk vóór het woord, dat daardoor bepaald wordt, als: *eene zacht ruiskende beek; een liefelijk zingende vogel; het ons boven het hoofd hangend gevaar; de wijsheid zoekende leerling*. — Moet de betrekking van een zelfstandig naamwoord tot het overige der rede door een voorzetsel worden uitgedrukt, zoo staat dit vóór alle andere woorden, die hetzelfde tot nadere be-

paling voorafgegaan, b. v.: *in deze mijne treurige omstandigheden*.

§. 130. Een zelfstandig naamwoord kan ook nog op andere wijzen nader bepaald en verklaard worden. Dikwerf geschiedt dit door een ander zelfstandig naamwoord, 't welk alsdan gemeenlijk achter staat, als: *de slaap, de vriend der vermoeden; Amsterdam, de hoofdstad van Nederland*. — Niet zelden ook heeft een zelfstandig naamwoord tot nadere verklaring een' tweeden naamval bij zich, welke, gelijk in het vorige reeds werd opgemerkt, dikwerf kan, en in een enkel geval zelfs moet voorafgaan, als: *des Konings begeerte, of de begeerte des Konings; Davids Psalmen, niet de Psalmen Davids*. — Ook kan die verklaring geschieden door een voorzetsel met een zelfstandig naamwoord of een ander woord, dat eene omstandigheid aanduidt, of ook met de onbepaalde wijze: als: *de gedichten van Vondel; liefde tot de deugd; een aanval van achteren; zucht om te leeren, of tot leeren; lust om te spelen, of tot spelen*.

§. 131. Al het onzelfstandige in eene rede, met uitzondering van het vervoegde werkwoord, verkrijgt gemeenlijk 't geen tot zijne nadere verklaring dienen moet, vóór zich, als: *zeer schoon; verbazend groot; der moeite waardig; tot alles bekwaam; een wel doortimmerd huis; een waarheidlievend gemoed; een voor oogen zwevend gevaar*; — ook de onbepaalde wijze, als: *snel loopen; door de stad wandelen*. Vandaar ook, dat bij deze wijze het afscheidbaar voorzetsel altijd vooraan staat, als: *uitgaan, afwijzen, voorstellen*, enz. De voorgestelde regel intusschen lijdt, behalve de reeds vermelde uit-

zondering, waarvan straks nader, nog eene andere, in geneigd om wel te doen, of tot wel-doen, en meer dergelijke zamenvoegingen. Voor het laatste echter kan men ook zeggen: tot weldoen geneigd.

§. 132. De uitzondering, die ten aanzien van het vervoegde werkwoord plaats heeft, vereischt nog een kort woord tot opheldering. Dit ont-vangt, in de eenvoudigste of verhalende woord-örde, 't geen tot nadere verklaring van hetzel-ve dient, achter zich, b. v. *het meisje zingt fraai; het meisje zingt dat lied fraai, deugd maakt gelukkig; deugd maakt den mensch ge-lukkig.* In beide voorgestelde gevallen dienen *fraai* en *gelukkig*, schoon op eene eenigzins verschillende wijze, tot nadere verklaring van de vervoegde werkwoorden *zingt* en *maakt*, en komen dus niet alleen achter die werkwoor-den, maar ook achter de zelfstandige naam-woorden, welke daardoor beheerscht worden. Doch heeft hiervan geene afwijking plaats, wan-neer het werkwoord in den volmaakt en meer-dan volmaakt verleden tijd gesteld wordt, b. v.: *het meisje heeft of had fraai gezongen, heeft of had dat lied fraai gezongen?* Hier toch komt *fraai* voor *gezongen* en schijnt dus het werkwoord vooraf te gaan. Dan deze af-wijking is enkel schijnbaar en op eene verkeerde voorstelling gegrond. *Gezongen* namelijk is hier niet, zoo als men de zaak gemeenlijk voordraagt, het eigenlijke werkwoord maar een van het werkwoord afgeleid deelwoord, 't welk, zonder verbuiging, en dus als bijwoord, met het eigenlijke werkwoord *heeft* of *had* verbonden wordt, om eenen tijd aan te duiden, dien men

in onze taal niet, gelijk in het Latijn en Grieksch, door verandering van het werkwoord zelf kan uitdrukken. Het deelwoord staat der-halve bij dezen tijd, even als alles, wat ter nadere verklaring en volmaking van den zin eens werkwoords dient, achteraan, en neemt wel de laatste plaats in, omdat het den zin van het werkwoord het meest bepaalt. Hetzelfde is toe-passelijk op de verbinding van de onbepaalde wijze met het werkwoord, als: *hij zal het lied terstond zingen.*

§. 133. Wanneer een vervoegd werkwoord twee verbogene naamvallen achter zich heeft, staat gemeenlijk die des persoons, of de derde, vóór dien van de zaak, of den vierden, als: *de meester gaf den leerling grooten lof.* Die regel nochtans is niet zoo volstrekt en algemeen, dat men daarvan niet somwijlen zou mogen afwij-ken. Niet zelden toch is het onverschillig, wel-ken naamval men vooraan plaatse, inzonder-heid, wanneer men den derden door het voor-zetsel aan omschrijft; somwijlen zelfs moet de vierde naamval vóór den derden gaan, b. v.: *hier hebt gij een boek, geef dit uwen broeder;* waar *dit*, zoo om zijne kortheid, als zijne be-trekking tot het voorgaande, de eerste plaats moet innemen. Hetzelfde heeft plaats in het volgend zeggen: *openbaar uwe geheimen alleen aan uwe vrienden.*

§. 134. Een vervoegd werkwoord kan ook twee vierde naamvallen bij zich hebben. In dit geval staat die, welke het eigenlijke voorwerp beteekent, vóór den anderen, als: *gij noemt hem uwen vriend.* — Wanneer eenige naamval door een zelfstandig naamwoord met zijn voor-

zetsel, of ook door eenen tusschenzin nader omschreven wordt, zoo vordert de duidelijkheid, dat dezelve deze omschrijvingen terstond achter zich ontvange, als: *Prins Maurits won den slag bij Nieuwpoort; Cajus maakte zijn huis in de stad aan een' vreemdeling, dien hij nooit gezien-had.*

§. 135. Wanneer het werkwoord, buiten de woorden, die het onmiddellijk beheerscht, nog door een zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel nader bepaald wordt, zoo staan deze laatste gewoonlijk achter de eerste, b. v.: *men overtuigde hem van vele misdaden; deze tijding vervulde ons met groote blijdschap; die voorstelling maakte een' diepen indruk op mijne ziel; de hemel gaf den mensch de openbaring tot zijne leidsvrouw.* — Beteekent het zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel slechts eene omstandigheid van tijd, plaats of iets dergelijks, zoo wordt het dikwerf vooraan geplaatst, b. v.: *dit maakte in die oogenblikken een' diepen indruk; ik trof in de schuit een paar oude bekenden aan; ik gevoelde op het hooren daarvan eene groote blijdschap.* Doch wanneer de door het werkwoord beheerschte naamval een voornaamwoord bij zich heeft, zoo gaat deze gemeenlijk vóór, als: *ik trof deze vrienden in de schuit aan; ik sprak wven broeder te Amsterdam.*

§. 136. Wanneer het werkwoord meer zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetsels achter zich heeft, zoo staan dezelve in die orde, dat hetgeen minder scheid bepaalt, telkens gaat vóór datgene, 't welk eene scherper bepaling behelst, en die woorden het laatst gesteld worden, welke onmiddellijk tot het werkwoord

zelf behooren. De bepaling van tijd en plaats gaat hierbij vóór alle overige bepalingen en wel die van den tijd vóór die der plaats. Zie hier een paar voorbeelden, tot opheldering en staving van het gezegde: *Egmond en Hoorne gingen, uit hoofde van hunne onschuld, met een onverschrokken gelaat naar de strafplaats; waar het laatste niet enkel de plaats aanduidt, maar de hoofdbepaling van het werkwoord behelst, en uit dien hoofde achteraan komt: Balthazar Gerards bragt, in den jare vijftien honderd vier en tachtig, Prins Willem den eersten, te Delft, met een pistoolschot verraderlijk om het leen.* Intusschen mag men van deze volgorde somwijlen afgaan, door eene bepaling, die anders vooraan zou moeten komen, aan het einde te stellen, wanneer zij eene langere omschrijving achter zich heeft, b. v.: *Egmond en Hoorne gingen, uit hoofde van hunne onschuld, naar de strafplaats, met een gelaat, waarop kalmte en zielerust te lezen was.*

§. 137. Op dezelfde wijze staan alle bijwoorden achter het vervoegde werkwoord, en wel in die orde, dat bijwoorden van tijd en plaats voorafgaan, en daarop die van hoedanigheid, en laatstelijk dat, 't welk eigenlijk tot het werkwoord behoort, volgen, als: *het hagelde gisteren te Haarlem verschrikkelijk hard; de wind waait heden alle stof van de straten weg.* — Bij werkwoorden, die met afscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, wordt, blijkens het laatstgemelde voorbeeld, in de vervoeging het voorzetsel doorgaans achteraan geplaatst, zoodat alle bepalingswoorden tusschen hetzelfde en

het werkwoord in komen, als: *de leergierige knaap las dit boek in weinig tijds met groote opmerkzaamheid door*. Hetzelfde heeft plaats met *acht geven*, *acht slaan*, *gehoor geven*, en meer dergelijke uitdrukkingen, als: *de oplettende leerling geeft op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden, zorgvuldig acht; het brave kind geeft aan de lessen van zijnen vader altijd gehoor*. Men mag echter, ja moet van deze woordorde in sommige gevallen eenigermate afwijken, b. v.: *de leergierige knaap las dit boek door in den tijd, waarin de andere kinderen zich met spelen bezig hielden; de oplettende leerling geeft zorgvuldig acht op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden; het brave kind geeft altijd gehoor aan de lessen, welke zijn vader hem te zijnen nutte mededeelt*. Zelfs mag men onberispelijk zeggen: *het brave kind geeft altijd gehoor aan de lessen van zijnen vader*.

§. 138. Voorts moeten wij hier nog met een woord herinneren, 't geen boven (§. 132.) reeds werd opgemerkt, dat bij de vereeniging van een hulpwoord met een deelwoord, of ook met de onbepaalde wijze, deze laatste altijd achteraan komen, zoodat de onderscheidene bepalingen tusschen het hulpwoord en het deelwoord of de onbepaalde wijze in staan, als: *ik heb in die school vele nuttige kundigheden verkregen; deze weldaad wordt met dankbaarheid door ons aangenomen; ik zal de vermaningen van mijnen braven leermeester nimmer vergeten*. Desgelijks komt de onbepaalde wijze, zoo alleen als met het voorzetsel *te*, bij hare veree-

niging met een ander werkwoord, gemeenlijk achteraan, b. v.: *ik hoorde in dit bosch den nachtegaal liefelijk fluiten*, of ook: *ik heb in dit bosch den nachtegaal liefelijk hooren fluiten; ik tracht mijnen ouders in alles genoeg te geven*, of ook: *ik zal mijnen ouders in alles genoeg trachten te geven*, waarvoor men ook zeggen kan: *ik zal trachten mijnen ouders, enz.* — In een enkel geval nogtans komt de onbepaalde wijze vóór het werkwoord, b. v.: *Zij hebben hem edik voor water te drinken gegeven*.

§. 139. Gelijk, blijkens de opgegevene voorbeelden, de vereeniging van twee onbepaalde wijzen met een werkwoord niet zeldzaam is, zoo kunnen ook in een enkel geval drie achter een werkwoord komen, b. v.: *ik heb hem die zaak met al mijn vermogen willen ten uitvoer helpen brengen*. In 't algemeen echter moet men die vereeniging, als hard en duister zijnde, zooveel mogelijk, vermijden.

2. Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.

§. 140. De woordschikking is, ook zonder achtgeving op die afwijkingen, welke nadrukhalve geschieden, en waarvan in 't vervolg zal gesproken worden, in onze moedertaal niet altijd dezelfde. Die, van welke wij tot hier toe spraken, is de eenvoudigste, en wordt gemeenlijk niet ongepast de *verhalende* genoemd, omdat men zich daarvan veelal bedient, wanneer men een kort en eenvoudig verhaal doet, b. v.: *ik ben gisteren morgen naar het dorp gewan-*

deld, heb den predikant aldaar hooren preken, en het overige van den dag met vrienden uit de stad aangenaam doorgebracht. Het onderscheidend kenmerk van deze woordschikking is, dat het vervoegde werkwoord onmiddellijk achter het onderwerp der rede komt en door deszelfs bepalingen gevolgd wordt, gelijk uit het straks bijgebragte voorbeeld bliken kan.

§. 141. De meeste voegwoorden brengen, zoo als wij in 't vervolg nader zien zullen, in de voorgestelde woordschikking die verandering te weeg, dat het vervoegde werkwoord aan het einde van den zin geplaatst wordt. Er zijn nogtans eenige, die geene verandering veroorzaken, als: *en, of, want, maar, doch*; ook: *echter, evenwel, daarom, nogtans, derhalve, gevolgelyk, toch, anders, veeleer, ook, daarentegen, niet alleen, maar ook*, wanneer zij niet aan het begin van eene rede staan, b. v.: *ik zie de schoonheden der natuur met een opmerkzaam oog en aanbid de wijsheid en goedheid van haren Schepper; ik wandel of rijd dagelijks; ik zal hem gaarne helpen, want ik bemin hem; ik zou het niet weigeren, maar (doch) ik kan het niet doen; ik heb het u echter (evenwel, nogtans) dikwerf genoeg gewaarschuwd; wij ontrangen dagelijks van God vele weldaden, en moeten Hem derhalve (gevolgelyk) onzen dank bewijzen; hij heeft toch zijnen zin gedaan; ik sla anders niet veel geloof aan zijn zeggen; gij moet u veeleer verheugen, dan bedroeven; hij verhaalde ook, dat, enz; ik ben u niet in den weg geweest, ik heb daarentegen u altijd voorgestaan; hij heeft het niet alleen gezegd, maar hij heeft het ook gedaan.*

§. 142. Eene tweede soort van woordschikking is die, welke de *vragende* genoemd wordt, omdat zij voornamelijk bij vragen gebruikt wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor, dat het vervoegde werkwoord bij dezelve vóór het onderwerp der rede gesteld wordt, 't welk daarop doorgaans onmiddellijk volgt, b. v.: *hebt gij het nieuws nog niet gekoord, dat de geheele stad lezig houdt? verwacht gij uw vriend van daag nog hier? wordt de luüard niet door een ieder veracht? of: wordt niet de luüard, enz.* — Wanneer eenig eigenlijk vraagwoord in den zin voorkomt, zoo staat dit vóór het werkwoord, als: *wanneer wacht gij uwen vriend? waar hebt gij het loek geborgen? wat voordeel heeft de ondeugende Pieter van zijn liegen?* In een enkel geval heeft er niets afwijkends in de woordschikking plaats, wanneer namelijk het onderwerp der rede zelf een vraagwoord is en dus vooraan staat, als: *wie heeft u dit gezegd? wat is er geleerd?*

§. 143. De vragende woordschikking heeft ook plaats bij eene opwekking, een bevel, of verzoek, door de aanvoegende of gebiedende wijze uitgedrukt, wanneer het onderwerp der rede door een voornaamwoord wordt aangeduid, als: *gaan wij spoedig henen, d. i., laat ons spoedig henen gaan; smeeke wij God om vergiffenis, d. i., laat ons God om vergiffenis smeeke; wees gij onze roepspraak; zie gij het uit te werken.* Is de naam van het aangesproken voorwerp een zelfstandig naamwoord, zoo is de plaatsing daarvan vrij onverschillig, b. v.: *o God! wees mij armen zondaar genadig!* of: *wees, o God! mij, enz.*, of eindelijk: *wees mij armen zondaar*

'genadig, o God! Bij eene omschrijving echter van het aangesproken voorwerp, staat deze het best vooraan.

§. 144. Nog heeft de vragende woordschikking plaats bij eenen uitroep of eene verwondering, b. v.: *hoe gelukkig zijn zij, die God vreezen! wat is dat kind groot geworden!* — Desgelijks, als men iets wenscht, doch alleen, wanneer de wensch in den verleden' tijd, en zonder voegwoord, wordt uitgedrukt, als: *gave God, dat mij dat tot te leurt ziele! hadde ik den raad van mijnen vader maar gevolgd!* — Ook bij de weglating van een der voegwoorden, *indien, wanneer, schoon* en andere, als: *wilt gij alles lekennen, zoo hebt gij geene straf te duchten, d. i., indien, of wanneer gij alles lekennen wilt; lad hij mij ook nu om vergiffenis, zoo zou het te laat wezen, d. i., schoon hij mij ook nu om vergiffenis lad.*

§. 145. Eindelijk heeft de vragende woordschikking nog plaats, wanneer eenig bijwoord, voegwoord (een namelijk van die, welke, naar het aangemerkte in §. 139, doorgaans niet aan het begin van eene rede staan), eene omstandigheid met een voorzetsel, of in 't algemeen eenig deel der rede buiten het onderwerp van dezelve in den aanvang van eenen zin gesteld wordt, als: *misschien zult gij hem daar vinden; nogtans zou het hem niet laten; in de lente wordt de gansche natuur verjongd; zulke torderingen heb ik nimmer gezien; hem is de prijs te heurt gevallen.* Hetzelfde is het geval, Wanneer een ondergeschikt lid van den volzin, d. i. een lid, 't welk met een voegwoord aanvangt, voor-

aan geplaatst wordt, b. v.: *omdat mijn wester het verlangt, zal ik het doen.*

§. 146. De derde en laatste soort van woordschikking is die, welke de *verbindende* genoemd wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor van de beide vorige, dat het werkwoord, 't welk bij de verhalende terstond op het onderwerp der rede volgt, en bij de vragende hetzelfde voorafgaat, hier de laatste plaats inneemt. Zij wordt gebruikt in zinsleden, die door tusschenkomst van een voegwoord of een betrekkelijk voornaamwoord met andere vereenigd zijn, b. v.: *ik wil het niet doen, omdat mijn vader het verloten heeft, de vriendschap, welke ik u toedraag, gebiedt mij u te zeggen.* Bijna alle voegwoorden, met uitzondering van eenige weinige, waarvan te voren gesproken is, nemen deze woordschikking achter zich, b. v.: *als, wanneer, totdat, opdat, dewijl, omdat, naardien, alhoewel, ofschoon, indien, enz.* — Hiertoe behooren echter niet, bij derzelver plaatsing in den aanvang eener rede: *evenwel, nogtans, derhalve* en meer andere, die, in het midden staande, de verhalende woordschikking onveranderd laten, daar zij, vooraan komende, de dusgenoemde vragende woordschikking achter zich vereischen, b. v.: *evenwel (nogtans) zal ik voortgaan; derhalve hebt gij niets meer te wachten.* Vergelijk §. 145.

§. 147. De verbindende woordschikking wordt niet alleen gelezigd bij de betrekkelijke voornaamwoorden die, welke, maar ook bij alle woorden, die eenige betrekking kunnen aanduiden, als daar zijn: *waar, waarlijk, van waar, waarom, wat, hoe, enz.* zoo dikwerf deze woer-

den geene vraag, maar eene betrekking betee-
kenen, b. v.: *hij schreef mij, waar ik hem
spreken kon; ik weet niet, van waar dit ge-
schenk komt; ik begrijp niet, waarom dit zoo
zijn moet; zeg mij, wat dit woord beteekent; ik
zie nu, hoe ik daarmee handelen moet, enz.*

3. *Over de onzettingen en andere geoorloof-
de vrijheden in de woordschikking.*

§. 148. De tot hier toe voorgedragene regelen
der woordschikking, hoezeer ook op de natuur
der zake en den aard der tale gegrond, zijn
echter niet zoo volstrekt en algemeen verbind-
dend, dat men daarvan nimmer zou mogen
afwijken. In tegendeel is het niet zelden nut-
tig, ja noodzakelijk dit te doen, om daardoor
aan de rede eene behagelijke verscheidenheid te
geven, of ook de duidelijkheid, de kracht en
den nadruk daarvan te bevorderen. Tot het
laatstgemelde oogmerk zijn inzonderheid die om-
zettingen dienstig, waarbij eenig ondergeschikt
deel der rede in de plaats van het onderwerp
derzelve gesteld wordt, en dus den zin opent.
Datgene namelijk, 't welk in den aanvang der
rede staat, trekt natuurlijk de aandacht sterker
tot zich, dan 't geen elders, vooral in het mid-
den van zenen volzin, geplaatst is. Nu gebeurt
het meermalen, dat hetgeen in den spraakkun-
stigen zin het onderwerp der rede uitmaakt,
geenszins dat denkbeeld is, 't welk in den za-
menhang het meeste gewigt heeft, waarmede
de ziel des sprekers het meest is ingenomen en
waarop hij de aandacht van anderen voorname-
lijk wenscht te vestigen. In zulk een geval nu

heeft hij vrijheid, van de gewone woordschik-
king af te wijken, en het denkbeeld, waaraan
hij het meeste gewigt hecht, in de plaats van
het onderwerp der rede te stellen; iets, waar-
door natuurlijk de voordragt in levendigheid
en nadruk merkelyk moet winnen. Ter ophel-
dering van het gezegde diene het volgende voor-
beeld: *de vriendschap van God moet men meer
zoeken dan die der wereld; of ook: aan de
vriendschap van God moet men bereid zijn die
der wereld op te offeren.* In beide gevallen zou
de gewone woordschikking zijn: *men moet de
vriendschap van God meer zoeken dan die der
wereld; en: men moet bereid zijn de vriend-
schap der wereld aan die van God op te offeren,*
of, gelijk men ook zou mogen zeggen, *op te
offeren aan die van God.* Doch het denkbeeld
van *Gods vriendschap* maakt hier blijkbaar het
hoofddenkbeeld uit, en wordt gevolgelijk met
regt vooraan geplaatst.

§. 149. Na deze algemeene opheldering der
zaak, zal het nuttig zijn de bijzondere deelen
der rede kortelyk op te geven, welke de plaats
van het onderwerp kunnen innemen. Vooraf
echter moeten wij hier de aanmerking herha-
len, reeds boven §. 145 voorgesteld, dat name-
lijk, zoo dikwerf eenig deel der rede uit zijne
gewone plaats genomen en in die van het on-
derwerp gesteld wordt, de vragende woord-
schikking plaats grijpt, d. i., met andere woor-
den, het eigenlyk onderwerp terstond achter het
werkwoord komt. In de plaats dan van het
onderwerp kunnen gesteld worden:

1. Een bijwoord, als: *dikwerf heb ik u ge-
waarschuwd; dagelijks ontrangen wij van God*

vele weldaden; liefelijk klinkt de stem des nachtegaals door het woud.

2. Een bijvoegelijk naamwoord of deelwoord in vereeniging met het werkwoord zijn, worden, enz., als: *genoegelijk waren de dagen, die ik in uw bijzijn heb doorgebracht; gelukkig is het kind, dat naar den raad zijner ouders hoort.*

3. De onbepaalde wijze van een werkwoord, als: *gruwen derhalve deed dit stuk alle lieden, die eenig gevoel van braafheid hadden.* Twee onbepaalde wijzen echter, en nog veelmeer drie moeten altijd achter het werkwoord staan, waarvan zij afhangen.

4. De naamval, die door het werkwoord beheerscht wordt, welke het ook zijn moge, b. v.: *zijn gansche rijkdom is eene schamele kut; den naarstige valt welvaart, den luije armoede ten deel; mijnen lesten schat heb ik verloren.*

5. Eene omstandigheid of een voorzetsel met zijnen naamval, b. v.: *voor mij zelve heb ik daarbij niets gewonnen; op deze wereld heb ik niets meer te hopen; op die wijze kan alles nog te regt komen.*

§. 150. Ook bij de vraagwijze voordragt kan somwijlen met vrucht eene afwijking van de gewone woordschikking plaats hebben. Zoo is, b. v., het zeggen: *zou ik hem gehoorzaam zijn?* voor tweederlei verandering vatbaar. Is het de handelende persoon, die zich zelve als onverplicht tot het betoonen van gehoorzaamheid wil voorstellen, zoo mogen de woorden dus geplaatst worden: *ik zou hem gehoorzaam zijn?* Wil men daarentegen de aandacht

meer bijzonder vestigen op de onbevoegdheid van hem, die gehoorzaamheid vordert, zoo schikke men de woorden aldus: *hem zou ik gehoorzaam zijn?* — In een enkel geval ook kan het den nadruk bevorderen, dat men, bij vragen of uitroepingen, eerst het onderwerp voorstelle en daarop de vraag of den uitroep doe volgen, b. v.: *ook de beste vreugde dezes levens, hoe spoedig, helaas! gaat zij voorbij!*

§. 151. Gelijk de plaatsing van eenig deel der rede in den aanvang van dezelve zeer dikwerf den nadruk kan bevorderen, zoo kan het daartoe ook niet zelden van nut wezen, eenig denkbeeld, dat bijzonder gewigt heeft, aan het einde van den volzin te plaatsen, b. v.: *de deugdzame aarzelt niet de vriendschap der wereld op te offeren aan de vriendschap van God; wie kan deze jammeren overpeinzen zonder leroernis van wiemoedigheid?* In beide gevallen wordt hier afgeweken van den doorgaanden regel, volgens welchen de onbepaalde wijze den volzin sluit; doch telkens geschiedt dit tot merkelijke verhooging van den nadruk der voorstelling.

§. 152. De omzettingen moeten, gelijk wij gezien hebben, voornamelijk nadrukshalve geschieden. Hieruit volgt echter niet, dat men zich daarvan ook riet zou mogen bedienen, om eene onbehagelijke eenzelveigheid in de woordschikking te vermijden, mits men daarbij slechts zorg drage geen zoodanig deel der rede in den aanvang te plaatsen, 't welk in den samenhang van weinig beteekenis is. Ook behoort men zich altijd te wachten van door omzettingen der tale geweld aan te doen, of de duidelijkheid te

benadeelen. Dit laatste heeft voornamelijk plaats, wanneer de vierde naamval daardoor onzeker wordt, b. v.: *ligtzinnige harten verrassen de verleidingen*, voor: *de verleidingen verrassen ligtzinnige harten*.

§. 153. Voorts verdient omtrent de omzettingen nog te worden aangemerkt, dat zij niet enkel tot den deftigen stijl bepaald zijn, maar ook in den gemeenzamen mogen plaats vinden. Zoo kan men, b. v., in een' brief zeer wel zeggen: *met genoegen heb ik uit uwen laatsten vernomen, dat gij*, enz. — Het gezegde is ook toepasselijk op de omzetting van geheele zinsleden, welke zeer gemeenzaam is, en niet zelden meer verscheidenheidshalve, dan tot bevordering van den nadruk gebezigd wordt, b. v.: *dat u dit kwalijk bekomen zou, heb ik u wel roospeld; waarom hij dit gedaan heeft, begriep ik niet*.

§. 154. Behalve de omzettingen, van welke wij tot hier toe spraken, zijn er nog verscheidene andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking. Zoo kan men bij de vraagwijze voordragt tusschen het werkwoord en het zelfstandig naamwoord, of het onderwerp der rede, een bijwoord plaatsen, als: *is niet mijne waarschuwing door de uitkomst bevestigd? heeft ook Pieter aan dat guitenstuk deelgenomen?* — Zelfs kan het onderwerp der rede nog verder van het werkwoord verwijderd worden, gelijk te zien is uit het volgende voorbeeld: *wil mij nu deze ook ontrouw worden?* waar niet alleen het bijwoord, maar ook de derde naamval vóór het onderwerp der rede komt. — Van andere geoorloofde verplaatsingen, als, b. v., van den vier-

den naamval vóór den derden, en meer dergelijke, hebben wij in het voorgaande reeds het noodige gezegd. Vergelijk §. 133.

4. Over de voornaamste gebreken in de schikking der woorden.

§. 155. Een der grootste gebreken in de schikking der woorden bestaat hierin, dat men aan de bijwoorden, of in 't gemeen aan die uitdrukkingen, welke eenige bijkomende omstandigheid aanduiden, in den zin eene verkeerde plaats geeft. Er zijn doorgaans in genen zin meer woorden, waarop dergelijke woorden en uitdrukkingen betrekking kunnen hebben; weshalve het ligtelijk gebeuren kan, dat door eene verkeerde plaatsing van dezelve de zin duister en onzeker wordt, of ook een geheel andere zin ontstaat, dan dien de spreker of schrijver bedoelde. Een enkel voorbeeld zal het gezegde best ophelderen en staven. Zoo beteekent het geheel iets anders, of men zegt: *de schoonheden der natuur alleen kunnen opgemerkt worden door menschen, die een gevoelig hart bezitten*, dan: *de schoonheden der natuur kunnen alleen opgemerkt worden*, enz. Zoo heeft ook het zeggen: *deze zaak is, zoornamelijk ten uwen gevalle, door mijn toedoen zoo geschikt*, een' anderen zin, dan wanneer ik zeg: *deze zaak is, zoornamelijk door mijn toedoen, ten uwen gevalle zoo geschikt*. — *Het is u niet geoorloofd dit te doen*, beteekent geheel iets anders dan: *het is u geoorloofd, dit niet te doen*. — *Ik althans wil mij daarvoor zooveel moeite niet geven*, is niet hetzelfde als: *ik wil mij*

daarvoor althans niet zooveel moeite geven, en dit verschilt wederom van het volgende: *ik wil mij althans niet zooveel moeite daarvoor geven.* — Het zeggen eindelijk: *ik heb meer dan anderen u legunstigd*, verschilt in beteekenis van het volgende: *ik heb u meer dan anderen legunstigd.*

§. 156. Ook de plaatsing der betrekkelijke voornaamwoorden *die, welke*, enz. vereischt eene bijzondere oplettendheid. Niet zelden toch gebeurt het, dat door de verkeerde plaatsing daarvan de zin duister en onzeker wordt, en men gevaar loopt van dezelve tot een ander woord terug te brengen, dan waartoe zij eigenlijk behooren. Ter bevestiging van het gezegde diene het volgende voorbeeld: *het is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets kan beveiligen, dan de goede voorzienigheid van onzen Hemelschen Vader.* Het betrekkelijke *welke* moet hier, volgens de woordschikking, tot het naastvoorgaande *schatten*, doch, volgens den zin, tot het meer verwijderde *ongevallen* worden teruggebracht. Het is waar, dat dit laatste uit het verband genoegzaam blijkt; doch zulks reemt niet weg, dat de schikking der woorden verkeerd is, en zij in deze orde moeten staan: *het is dwaasheid zich door de opeenstapeling van schatten te willen wapenen tegen de ongevallen des levens, tegen welke ons niets kan beveiligen*, enz.

§. 157. Voorts wachte men zich in 't algemeen van die woorden, welke natuurlijk, of door een koppelwoord, met elkander vereenigd zijn, door tusschenvoeging van eenig ander woord,

vaneen te scheiden, h. v.: *weenend stond hij en zuchtend bij het lijk van zijnen vriend*, voor: *weenend en zuchtend stond hij*, enz.; — *ik ben het aan uwe roorspraak verpligt en bescherming, dat mij dit geluk is te beurt gevallen*, voor: *ik ben het aan uwe roorspraak en bescherming verpligt, dat mij*, enz.

§. 158. In 't bijzonder moet men zorg dragen, de bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden niet, door tusschenvoeging van een ander zelfstandig naamwoord, te verwijderen van dat, waartoe zij behooren, h. v.: *wij bewonderen eenen held in de Ruijter, even menschlietend als dapper*, voor: *wij bewonderen in de Ruijter eenen held, even menschlietend als dapper*; — *van de geheele wereld verlaten, hebt gij mij tot u genomen en verzorgd*, voor: *gij hebt mij, van de geheele wereld verlaten, tot u genomen en verzorgd.* — Van andere gebreken in de woordschikking zullen wij in het volgende Hoofdstuk gewagen.

IIIe. H O O F D S T U K.

OVER HET ZAMENSTEL EN DE ONDERSCHIEDENE SOORTEN VAN VOLZINNEN.

1. *Over het geen tot eenen volzin vereischt wordt, en de onderscheidene soorten van volzinnen.*

§. 159. Iedere volzin bestaat, gelijk wij in het voorgaande Hoofdstuk reeds aanmerkten, noodzakelijk uit twee deelen, de zaak namelijk of het voorwerp, waarvan iets gezegd wordt, en hetgeen daarvan gezegd wordt, met andere woorden, de eigenschap of werking, welke daaraan wordt toegeschreven. Het eerste deel wordt het onderwerp der rede (*subject*) genoemd; het tweede draagt den naam van *predicaat*.

§. 160. Het onderwerp der rede bestaat doorgaans en eigenlijk uit een zelfstandig naamwoord. Intusschen kunnen ook andere rede-deelen het *subject* uitmaken, als voornaamwoorden, die de plaats van zelfstandige naamwoorden vervangen,

of liever dezelve aan den geest vertegenwoordigen; gelijk ook bijvoegelijke naamwoorden, en de onbepaalde wijze van een werkwoord, wanneer wij ons de daardoor uitgedrokte zaken als zelfstandig voorstellen, als: *groot en klein zijn betrekkelijke denkbelden; het schrijven is eene nuttige kunst.*

§. 161. Tot het *predicaat* behoort altijd en noodzakelijk een werkwoord, dewijl dit het eenige woord is, 't welk de verzekering in zich behelst, dat zekere werking, eigenschap, of wat het zijn moge, met der daad aan eenig voorwerp toebeloort. Deze verzekering of levestigging maakt het ware wezen van een werkwoord uit, en wordt eigenlijk uitgedrukt door het werkwoord *zijn*, dat uit dien hoofde ook, niet ten onregte, als het werkwoord bij uitnemendheid wordt voorgesteld, en 't welke inderdaad bij ieder werkwoord ligt opgesloten. Immers *de klok slaat; de hond blaft*, enz. zegt zooveel als: *de klok is staande; de hond is blaffende.*

§. 162. Uit het voorgestelde blijkt, dat tot iederen volzin ten minste één zelfstandig naamwoord, of 't geen deszelfs plaats vervangt en als zelfstandig gedacht wordt, mitgaders één werkwoord gevorderd wordt. Dat ook deze beide, een zelfstandig naamwoord namelijk en een werkwoord, met der daad eenen volkomen' zin kunnen uitmaken, blijkt uit de straks genoemde voorbeelden: *de klok slaat; de hond blaft*, die op zich zelve eenen volzin leveren. Hetzelfde heeft plaats omtrent de uitdrukkingen: *de vogel zingt; het kind slaapt; de rozen bloeijen*, en meer dergelijke. De meeste werkwoorden echter vereischen, om een volko-

men *predicaat* uit te maken, een of meer woorden bij zich. Zoo moet achter de werkwoorden *zijn*, *worden*, enz. een bijvoegelijk naamwoord, of ook een zelfstandig naamwoord met of zonder bijvoegelijk naamwoord komen, als: *de kinderen worden groot*; *Pieter is een leerzaam kind*. Zoo hebben de bedrijvende werkwoorden noodzakelijk een' vierden naamval van het voorwerp der werking, en niet zelden ook een' derden des persoons bij zich, als: *de man slaat den hond*; *de meester geeft het loek aan Karel*. Immers *de man slaat*; *de meester geeft het loek*, maken op zich zelve geen volkomen' zin uit, maar vorderen noodzakelijk nog de uitdrukkingen van het voorwerp, dat geslagen, van dengeren, wien het loek gegeven wordt.

§. 163. De eenvoudigste volzinnen zijn dus, blijkens het voorgedragene, die, welke uit twee woorden, het eene ter aanduiding van het onderwerp, het andere van de eigenschap, die daaraan wordt toegekend, bestaan. Hierop volgen die, waarvan het onderwerp door een enkel woord wordt uitgedrukt; terwijl hetgeen daarvan gezegd wordt, of het *predicaat*, noodzakelijk uit meer woorden is zamergesteld. Beide soorten kunnen op onderscheidere wijzen zeer aanmerkelijk uitgebreid en verlengd worden. Vooreerst kan die uitbreiding ten aanzien van het onderwerp plaats hebben, hetzij door een of meer bijvoegelijke naamwoorden vóór hetzelfde te plaatsen, als: *de wakzame hond blaft*; *het vrolijke en gezonde kind slaapt*, hetzij door het onderwerp, door middel van een ander zelfstandig naamwoord in den eersten

of tweeden naamval, nader te omschrijven, als: *Pieter, de lieveling zijner ouders, is gestorven*; *de klok van den dorptoren slaat*, hetzij door tot die omschrijving eenen tusschenzin te bezigen, welke betrekking tot het onderwerp door de betrekkelijke voornaamwoorden *die*, *welke* wordt aangeduid, als: *de rozen, die gisteren bloeiden, zijn verdord*, hetzij eindelijk door de aangewezenen middelen ter uitbreiding van het onderwerp te vereenigen, als: *het bevallige kind, dat gisteren nog zoo vrolijk speelde, of het levallige kind van Cajus, dat gisteren nog zoo vrolijk speelde, ligt gezaartlijk ziek*.

§. 164. Nog talrijker zijn, in de tweede plaats, de uitbreidingen van hetgeen van het onderwerp gezegd wordt, of van het *predicaat*. Het zal voor ons oogmerk genoeg zijn, slechts eenige op te geven, als daar zijn: 1.) de plaatsing van een bijwoord bij het werkwoord, ter nadere bepaling van den zin van hetzelfde, als: *het kind slaapt gerust*; 2.) de bijvoeging van eene omstandigheid van tijd, plaats, enz., hetzij door een bijwoord of eene bredere omschrijving uitgedrukt, als: *het kind slaapt thans (of op dit oogenblik) gerust*; 3.) de uitdrukking van het werktuig, waarmede, de oorzaak, waardoor, of het oogmerk, waartoe iets geschiedt, als: *de meester slaat den hond met een' stok*; *de rozen, die gisteren bloeiden, zijn door de koude van dezen nacht verdord*; *de meester geeft het loek aan Karel tot leeloening van deszelfs naarstigheit*; 4.) de nadere omschrijving van eenig deel van het *predicaat*, welke omschrijvingen wederom zeer onderscheiden en menigvuldig zijn.

kunnen, als blijkt uit de volgende voorbeelden: de meester gaf het fraaije boek, dat voor den uitmuntendsten leerling geschikt was, aan Karel, die zich lozen alle door leergierigheid en naarstigheid onderscheiden had; — de man sloeg den hond, die het kind gebeten had, met een stok, dien hij op straat vond liggen; — vele boomen zijn door den sellen storm, die gisteren nacht gewed heeft, uit den grond geslagen.

§. 165. Om hetgeen wij tot dusverre gezegd hebben, nog aanschouwelijker te maken, zullen wij het, zooveel mogelijk, in een enkel voorbeeld zamentrekken, en te dien einde de zeer eenvoudige volzinnen: *Pieter is overleden; de meester gaf het boek aan Karel, tot meer uitgebreide verlengen: de brave Pieter, de wellust zijner ouders, de lieveling van allen, die hem kenden, is, na eene ziekte van weinige dagen, gisteren onder heilige stuiptrekkingen overleden, tot droefheid van al zijne vrienden, en inzonderheid van zijne ouders, die met zijnen dood hunne schoonste vooruitzichten verlogen zien; — de meester, die altijd gewoon is zijne leerlingen naar billijkheid te loonen, gaf het fraaiste boek, voorzien van zijden linten en kostbaar gelonden, met eene vleggende lofspraak, aan Karel, die zich, door zijne naarstigheid en zedigheid, deze onderscheiding had waardig gemaakt.*

§. 166. Wij hebben tot hier toe alleen van zulke volzinnen gesproken, welke men enkelvoudige noemt, d. i. zodanige, die slechts één onderwerp met deszelfs eigenschap of werking bevatten. Dan niet zelden ook worden twee of meer volzinnen, door middel van een voegwoord,

tot eenen eenigen verbonden, die dus den naam van een' zamengestelden volzin mag dragen, b. v.: *de oudste der broeders leeft nog, maar de jongste is gestorven; Jan leest, Karel schrijft en Pieter teekent*, Als eene middelsoort tusschen deze beide hoofdklassen kan men die volzinnen aanmerken, waarin, gelijk meermalen geschiedt, of meerdere onderwerpen met hetzelfde predicat, of verscheidene predicaten met één onderwerp verbonden zijn. Van het eerste diene het volgende tot voorbeeld: *overheden en onderdanen, aanzienlijken en geringen, mannen en vrouwen, grijsaards en kinderen gingen den zegevierenden veldheer te gemoet*. Het laatste heeft plaats in de volgende zinsnede: *Jesus leefde, leed en stierf tot behoudenis van het menschdom*. Om echter het getal der onderscheidingen niet noodeloos te vermeerderen, kan men deze tusschensoort gevoegelijk tot de klasse der enkelvoudige volzinnen brengen.

§. 167. Gelijk ten aanzien van de stof, zoo zijn de volzinnen ook onderscheiden met opzigt tot den vorm, voor zooverre zij, of verhalend, of biddend en bevelend, of vragend, of wenschend, of ook uitroepend zijn. Dikwerf ook komen in éenen volzin meer dan één van deze vormen voor, als: *ik heb hem wedergezien; maar, helaas! in welk eenen toestand!* waar de verhalende met den uitroependen vorm verbonden is.

§. 168. De zamengestelde volzinnen kunnen, zoo als uit de boven aangevoerde voorbeelden blijkt, somwijlen insgelijks zeer eenvoudig zijn. Voorts zijn zij, uit hunnen aard, even

menigvuldig en onderscheiden, als er soorten van voegwoorden in eene taal zijn, door welke de betrekkingen tusschen twee of meer volzinnen worden aangeduid. Wij zullen de voornaamste kortelijk opgeven, en door een enkel voorbeeld ophelderen.

1. Met een verbindend voegwoord: *de zon is in de kimmen gedaald, en de sterren worden zichtbaar, arbeid is niet alleen pligtmatig, maar levordert ook 's menschen genoeg.*

2. Met een verhalend voegwoord: *mijn vader wil, dat ik mijn' tijd nuttig besteden zal.*

3. Met een oogmerk aanduidend voegwoord: *God heeft ons zijnen wil geopenbaard, opdat wij naar denzelven ons gedrag zouden inrigten.*

4. Met een reden gevend voegwoord: *Pieter wordt gestraft, omdat hij ongehoorzaam is geweest.*

5. Met een rede voortzettend voegwoord: *vooreerst gevoelde ik weinig lust om te schrijven; ten andere had ik ook de noodige gereedschappen daartoe niet bij de hand, en eindelijk wist ik nauwelijks, wat ik zou schrijven.*

6. Met een verklarend voegwoord: *de geschiedenis en de dagelijksche ondervinding leeren ons ééne groote waarheid, dat namelijk deugd de zekerste weg is, om gelukkig te worden.*

7. Met een besluitend voegwoord: *hij is over mij gesteld; derhalve (of gevolgelijk) moet ik hem gehoorzamen.*

8. Met een tegenstelling aanduidend voegwoord: *de kastijding is wel onaangenaam; maar zij is weldadig in hare gevolgen.*

9. Met een uitsluitend voegwoord: *lehalve*

meer heeft willen bijeenbrengen, dan gevoegelijk in éénen volzin kon begrepen worden, en die men dus met volle regt overladen kan noemen. Het volgend voorbeeld is geschikt, om onze meening op te helderen, en de waarheid van ons gezegde te staven: *onderweg hadden Jezus leerlingen, daartoe aanleiding nemende uit hetgeen hij van zijn lijden, dood en opstanding voorzegd had, welke voorzegging zij niet verstonden, dewijl zij steeds aan de oprigting van een aardsch koningrijk dachten, met elkander over den rang getwist, dien zij in zijn koningrijk bekleeden zouden.* In dezen volzin heerscht blijkbaar duisterheid en verwarring, en wordt het hoofddenkbeeld, door de menigte van middelenkleeden en tusschenzinnen, schier geheel verdrongen en onkenbaar gemaakt. Het eenige middel, om dezen te zeer overladen volzin te herstellen, is dat men dien in twee volzinnen verdeele, op deze wijze: *onderweg hadden de leerlingen met elkander over den rang getwist, dien zij in het koningrijk van hunnen meester bekleeden zouden. De aanleiding tot dezen twist was hetgeen Jezus van zijn lijden, dood en opstanding voorzegd had, welke voorzegging zij niet verstonden, dewijl zij steeds aan de oprigting van een aardsch koningrijk dachten.*

§. 180. Ten besluite van dit Hoofdstuk, moeten wij nog eene enkele waarschuwing, rakende de zamentrekking der volzinnen door middel der bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, in het midden brengen. Over 't geheel moet men die niet bezigen; wanneer meer dan ééa onder-

werp in den volzin voorkomt, b. v.: *mijn vader het legerende, zal ik mij' op reis be-geven, voor: daar mijn vader het begeert; — de eerste redenaar uitgesproken hebbende, trad een ander op, voor: nadat de eerste redenaar had uitgesproken.* In een enkel geval nogtans kan men zich daarvan ook bij twee onderwerpen bedienen, gelijk WAGENAAR zulks doet in de volgende plaats uit zijne *Vaderlandsche Historie*: *'t gezag der Romeinen dus hand over hard toenemende, werd Cesar van de Eduen gebeden, om Gallië te beschermen tegen de Germanen; voor: terwijl het gezag der Romeinen dus hand over hand toenam; en elders: de winter voorbij zijnde, maakte hij zich tegen 't voorjaar gereed, om den Germanischen oorlog ten einde te brengen; voor: als de winter voorlij was.*

§. 181. In de tweede plaats moet men zich wachten van de bedoelde zamentrekking zoodanig te bezigen, dat het onzeker wordt, waarop het bijvoegelijke naamwoord of deelwoord betrekkelijk zij, als: *in diepen rouw gedompeld, zag ik haar bij het lijk van haren echtgenoot nederknielen;* waar het deelwoord, dat volgens den zin tot haar behoort, volgens de natuurlijke woordschikking tot *ik* gebragt moet worden. Men moet dus hiervoor zeggen: *ik zag haar, in diepen rouw gedompeld,* enz. Wanneer de onzekerheid door verschikking van het deelwoord of bijvoegelijk naamwoord niet weg te nemen is, moet men de geheele zamentrekking laten varen, b. v.: *ik verliet haar, van weedom schreiende.* Zoo dit schreiende, 't

woord. Duidelijkheidshalve, zullen wij van deze onderscheidene zamentrekkingen afzonderlijk spreken.

§. 171. Een onverbogen bijvoegelijk naamwoord kan tot zamentrekking van twee of meer volzinnen dienen:

1. Wanneer zij een gemeenschappelijk werkwoord hebben, dat in de volgende volzinnen verzwegen wordt, b. v.: *hoe rampzalig is niet de toestand des zondaars! rampzalig door de wroegingen van een ontrust geweten; nog rampzaliger door zijne lange vooruitzichten in de eeuwigheid; dat is: dezelve is rampzalig — dezelve is nog rampzaliger,* enz.

2. Wanneer twee of meer volzinnen, die één onderwerp in denzelfden naamwoord, naar verschillende werkwoorden hebben, met en moesten verbonden worden, zoo kan men bij die, welke het werkwoord zijn met een bijvoegelijk naamwoord bij zich hebben, dit werkwoord weglaten, b. v.: *ongevoelig voor de schoonheden van natuur en kunst, onvatbaar voor de reine genoegens der vriendschap, heeft hij alleen smaak voor zinnelijk genot; dat is: hij is ongevoelig — hij is onvatbaar — en heeft,* enz.

3. Wanneer, of het onderwerp, of ook eenig deel van het predicat eene omschrijving met die, welke en het werkwoord zijn zou vorderen, kan men, met weglating van het werkwoord en betrekkelijk voornaamwoord, zich eenvoudig van het bijvoegelijk naamwoord bedienen, b. v.: *de waarlijk deugdzame man, wars van alle ijdele praal, volbrengt in stilte zijnen pligt; d. i.: die wars is,* enz.

dit is eene taak, te moeilijk voor mijne krachten; voor: die te moeilijk is; ik ga een tijdperk beschrijven, rijk in gewigtige voorvallen; voor: dat rijk is.

4. Eindelijk kan ook de eenvoudige plaatsing van het bijvoegelijk naamwoord somwijlen dienen, om, bij redengevingen, de breedere omschrijving met de voegwoorden *daar, dewijl, omdat,* en het werkwoord *zijn* te vervangen, b. v.: *te zwak om den vijand aan te tasten, trok de veldheer terug; dat is: de veldheer trok terug, omdat hij te zwak was, enz.*

§. 172. Hetgeen wij zoo even omtrent de zamentrekking van twee of meerdere volzinnen door een bijvoegelijk naamwoord aanmerkten, is ook grootendeels toepasselijk op die, welke door middel van het lijdend of verleden deelwoord geschiedt. Ook hierdoor kunnen 1.) twee volzinnen, welke één onderwerp hebben en waarvan de eerste het lijdend deelwoord met het werkwoord *zijn* heeft, tot éénen volzin gemaakt worden, b. v.: *in droefheid verzonken, hield zij hare oogen op den grond gevestigd; dat is: zij was in droefheid verzonken en hield, enz.* 2.) Kan hierdoor insgelijks eene omschrijving van het onderwerp, of een deel van het *predicaat*, door een betrekkelijk voor-naamwoord en het werkwoord *zijn* vermeden worden, als: *werkzame lieden, op hun onderwerp ingespannen, zijn doorgaans koel voor alles, wat daartoe niet behoort; voor: werkzame lieden, die op hun onderwerp ingespannen zijn, enz.; men sleepte hem gebonden voort; dat is: die gebonden was.* 3.) Kan het lijdend deelwoord mede dienen, om de breedere

voorstelling van eene rede te ontwijken, b. v.: *door eene harde noodzakelijkheid gedwongen, zie ik van mijn voornemen af; dat is: omdat ik, enz.* 4.) Met het voorzetsel *on* vereenigd, kan het lijdend deelwoord dikwerf de omschrijving met *zonder* en de onbepaalde wijze met *te* vervangen, b. v.: *hij kwam ongenoodigd, dat is: zonder genoodigd te zijn.* 5.) Eindelijk wordt het lijdend deelwoord somwijlen gebruikt tot de verkorte uitdrukking eener voorwaarde, welke anders door *wanneer* met een werkwoord zou moeten omschreven worden, als: *gesteld, men vraagt mij naar die zaak; d. i.: wanneer ik stel; genomen, hetgeen gij vreest is waar; d. i.: wanneer men neemt of aanneemt, en zoo in meer andere uitdrukkingen.* Om eene omschrijving met *wanneer* te vermijden, wordt ook zijnde dikwerf met het lijdend deelwoord vereenigd, als: *dit werk, voltooid zijnde, zou hem den oorlog tegen de Ooverrijnsche Germanen gemakkelijker maken; voor: dit werk zou, wanneer het voltooid was, enz.*

§. 173. In de derde plaats wordt ook het tegenwoordig of bedrijvend deelwoord tot zamentrekking der volzinnen gebezigd. Dus kan men, in plaats van: *hij kwam in de kamer en lachte,* korter en met éénen volzin zeggen: *hij kwam lagchende in de kamer, of lagchende kwam hij in de kamer; zoo ook: Cesar, dezen te hulp komende, noodzaakte de Belgen af te trekken; dat is: Cesar kwam dezen te hulp en noodzaakte, enz.* Desgelijks kan men zeggen: *ziende, dat zij gewapend werden afgevocht, hielden zij van den wul af, voor omdat of daar zij zagen, enz., of ook het deel-*

woord doen strekken, om eene omschrijving met *wanneer* te vermijden, als: *de zonde, het hart innemende, verstikt alle zaden van het goede*; in plaats van: *wanneer de zonde het hart inneemt, verstikt zij*, enz. Op dezelfde wijze kan ook het lijdend deelwoord met *hebbende* gebruikt worden, als: *de zonde, eens het hart hebbende ingenomen*, enz., voor: *wanneer de zonde eens het hart heeft ingenomen*, enz. Te algemeen bekend eindelijk, om er bij stil te staan, is de plaatsing zoo van het bedrijvend als lijdend deelwoord vóór een zelfstandig naamwoord, op de wijze van een bijvoegelijk naamwoord, als: *de Gode behagende gezindheden des harten; het algemeen aangenomene gebruik*, en wat dies meer is.

3. Over de voornaamste gebreken in het samenstel van volzinnen.

§. 174. Ten besluite, moeten wij nog iets over de voornaamste gebreken in het samenstel der volzinnen in het midden brengen. In enkelvoudige volzinnen, vooral in kortere, zijn die gebreken doorgaans minder en gemakkelijker te vermijden. Het voornaamste, waarop men hier te letten heeft, is dat hetgeen ter nadere bepaling en omschrijving van het onderwerp of *predicaat* moet dienen, onmiddellijk bij hetzelfde gevoegd en op zijne regte plaats gesteld worde. Doch hierover werd, in het voorgaande Hoofdstuk, reeds het noodige gezegd. — In meer uitgebreide kunnen ligter fouten insluipen. Dus geeft de uitbreiding van hetgeen ter omschrijving van het onderwerp moet dienen, door ee-

nen nieuwen *tusschenzin*, dikwijls aanleiding tot duisterheid en verwarring. Ten voorbeelde diene het volgend zeggen: *de lente, waarop de aarde, die tot hier toe met sneeuw en ijs toegesloten was, zoo lang wachtte, begint thans te naderen*. Hier volgen drie *predicaten*, deel tot verschillende onderwerpen behorende, onmiddellijk op elkander, waardoor gewisselijk eene onaangename hardheid geboren en tegelijk de aandacht verward wordt. Het beste middel, om dezen zin te verbeteren, is dat men het hoofdenkbeeld vooraan plaatse, op deze wijze: *thans nadert de lente, waarop de aarde, die tot hier toe met sneeuw en ijs was toegesloten, zoo lang wachtte*.

§. 175. Het is ook als een wezenlijk gebrek aan te merken, wanneer men, van hetzelfde onderwerp verschillende eigenschappen of werkingen willende voordragen, luiten noodzaak den eenparigen voortgang zijner rede breekt, door, b. v., van den bedrijvenden tot den lijdenden staat over te gaan, en dus, in een' spraakkunstigen zin, van onderwerp te veranderen, terwijl het waar en zakelijk onderwerp hetzelfde blijft. Ter opheldering moge het volgend voorbeeld dienen: *werkzaamheid versterkt het ligchaam, ontwikkelt de vermogens der ziel, en alle kwade gedachten en verkeerde lusten worden er door geweerd*. Wie gevoelt niet, dat deze volzin in duidelijkheid, gemakelijkheid en bevalligheid van afloop aanmerkelijk wint, wanneer men het laatste in dezer voege verandert: *en weert alle kwade gedachten en verkeerde lusten*? Nu toch blijft

werkzaamheid, die het wezenlijk, of, zoo als men met een bekend kunstwoord zegt, het *logisch* onderwerp der rede is, ook het *spraakkunstig* onderwerp van dezelve, en wordt dus bestendig de hoofdgedachte aan den geest vertegenwoordigd; terwijl de verwisseling van het spraakkunstig onderwerp der rede, welke bij de eerste voordragt plaats heeft, den geest in verwarring brengt, en niet dan na eenig nadenken doet beseffen, dat het laatste gedeelte van den volzin een nieuw *predicaat* van de *werkzaamheid* bevat.

§. 176. Eene andere aanmerking, die zoo wel tot enkelvoudige, als meer bijzonder nog tot zamengestelde volzinnen betrekking heeft, is hierin gelegen, dat men aan de onderscheidene bijkomende omstandigheden in eenen volzin, en vooral aan tusschenzinnen hunne regte plaats moet geven. Ik heb wel in het voorgaand Hoofdstuk reeds het een en ander hieromtrent gezegd; doch het belang der zake vordert, dat wij daarbij hier ter plaatsse nog kortelijk stilstaan. Hoe verbazend zijn niet in den volgenden volzin de leden dooreen verward: *ik zend u hiernerens eenige jonge groenten, om aan uw verlangen te voldoen, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin, met de eerstverende schuit!* Dan deze verwarring wordt ganschelijk opgeheven door de volgende schikking: *ik zend u, om aan uw verlangen te voldoen, hiernerens, of nog liever, met gebruikmaking eener geoorloofde omzetting: om aan uw verlangen te voldoen, zend ik u hiernerens, met de eerstverende schuit,*

eenige jonge groenten, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin.

§. 177. Om het gewigt der laatst voorgestelde aanmerking nog verder in het licht te stellen, zullen wij eenen zeer fraai en kunstig geregelden volzin, dien wij in een werk over de Vaderlandsche Geschiedenis aantreffen, eerst opzettelijk ontsteld en verward voordragen, om daarop den volzin zelve, naar de schikking des bekwamen schrijvers, als een tegenbeeld te doen volgen: de geleerde *Hugo de Groot* was door den schranderen vond van *Maria van Reigersbergen*, zijne huisvrouw, door de soldaten, in plaats en op naam van boeken, uit deze sterke bewaarplaats, in eene kist uitgedragen, naar *Gorkum* te schepe vervoerd, en te voet van daar, met een' maatstok in de hand, vermomd als een metselaarsknecht, in gezelschap van een' meester metselaar, naar *Waalwijk* gebracht. Deze volzin heeft, gelijk men ziet, eene menigte van bijkomende omstandigheden, die tot de wijze van de Groots ontvlugting betrekking hebben; dan deze omstandigheden zijn, bij de voorgestelde woordschikking, zoo dooreen verward, dat men daarvan niet dan een duister en onbestemd begrip verkrijgt. Alles daarentegen verkrijgt licht, orde en bestemdheid, wanneer men den volzin, in het werk zelf, op deze wijze geschikt vindt: door den schranderen vond van *Maria van Reigersbergen*, zijne huisvrouw, was de geleerde *Hugo de Groot*, uit deze sterke bewaarplaats, in eene kist, in plaats en op naam van boeken, door de soldaten uitgedragen, te schepe naar *Gorkum*

verzoerd, en van daar, vermoed als een niet-selaarshnecht, met een maatstok in de hand, in gezelschap van een meester metselaar, te voet naar Waalwijk gebracht.

§. 178. Zamengestelde volzinnen zijn vooral, gelijk wij reeds te kennen gaven, ligtelijk voor duisterheid en verwarring vatbaar, wanneer men, of de enkele deelen niet op hunne regte plaats stelt, of ook in ééne volzin te veel wil bijeenbrengen. Wij zullen van het een en ander een enkel voorbeeld, ter staving van ons gezegde, aanvoeren. Dus is de volgende volzin van de vereischte duidelijkheid verstoken, omdat de woorden, die de hoofdgedachte uitmaken, door de invoeging van eene menigte van tusschenzinnen, te ver van elkander verwijderd zijn: *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen, die, in vervolg van tijd, zoo dikwerf hunne eigene stellingen en gedachten veranderen, kunne vorige bewijzen verzuipen, en dus door kunne onbestendigheid, door kunne strijdigheid met zich zelve duidelijk genoeg toonden, dat zij niet altijd met genoegzame overtuiging ijverden, niet altijd de waarheid verdedigden, blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen.* Men kan het gebrekkige van dezen volzin gemakkelijk verbeteren, door het hoofdlid van denzelfven vooraan te plaatsen, op deze wijze: *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen, die, in vervolg van tijd, enz.*

§. 179. Nog berispelijker zijn, in de tweede plaats, zulke volzinnen, waarin de schrijver

dat hij een verre neef mijner vrouw is, heb ik geene betrekking op hem. Ook met zonder, in de onbepaalde wijze met te: ik wil u op uw woord, zonder het gezien te hebben.

10. Met een voorwaardelijk voegwoord: *gij zoudt u moeten schamen, indien gij niet alle schaamte verlaten hadt.*

11. Met een vergelijkend voegwoord: *het valt u even gemakkelijk dit te doen, als het mij moeilijk zou vallen.*

12. Met een toegetend voegwoord: *ik zal van mijnen pligt niet afwijken, ofschoon ik mij daardoor ook de grootste onaangenameheden zou berokkenen.*

13. Met een tijdsopvolging aanduidend voegwoord: *ik zal, terwijl gij u hiermede bezig houdt, iets anders bij de hand nemen; — nu was hij heet, dan weder koud; eindelijk viel hij in een' gerusten slaap; — eer het avond wordt, zal ik weder bij u zijn.*

§. 169. Wanneer een enkelvoudige of zamengestelde volzin aanmerkelijk verlengd wordt, of liever, wanneer verscheidene volzinnen tot een geheel worden zamengevoegd, zoo ontstaat datgene, 't welk men gemeenlijk, doch minder eigenaardig, eene periode noemt. Ook de perioden kunnen weder, even als de overige volzinnen, in enkelvoudige en zamengestelde onderscheiden worden, welke laatste natuurlijk even menigvuldig zijn, als de zamengestelde volzinnen, waaruit eene periode bestaat. Wij zullen ons vergenoegen, met van beide een enkel voorbeeld bij te brengen, daar de gansche leer der perioden eigenlijk niet tot de spraakkunst, maar tot de hoogere redekunst behoort. Zie-

hier vooreerst, in de uitbreiding van den eenvoudigen volzin: *het gezicht is het voortreffelijkste van onze zintuigen*, een voorbeeld van eene enkelvoudige periode: *het gezicht verschafft aan de ziel de rijkste verscheidenheid van gewaarwordingen*; het houdt zich met zijne voorwerpen op den versten afstand bezig, en blijft den langsten tijd werkzaam zonder van zijn eigen genot vermoeid of verzadigd te worden. Het volgende levert ons een voorbeeld van eene zamengestelde, en wel van eene reden gezende periode: *ware beschaaftheid is inderdaad het zout der zamenleving*; zij is de liefelijkste gezellin der deugd, en strekt dikwijls tot het beste behoedmiddel tegen vele ondeugden, omdat zij den geest eene kieschheid bijzet, waarbij alle ruwe vermaken smakeloos zijn.

2. Ozer de zamentrekking der volzinnen door bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden.

§. 170. Ten einde zijne denkbeelden, zoo veel mogelijk, kort en krachtig uit te drukken, is men, in de meeste beschaafde talen en onder deze ook in de onze, bedacht geweest, om twee of meer volzinnen, door middel der bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, tot éénen volzin zamen te trekken. Bij deze zamentrekking blijven de bijvoegelijke naamwoorden, gelijk ook de deelwoorden, onverbogen, en nemen dus in zooverre de natuur van bijwoorden aan. Voorts bedient men zich tot dit einde zoowel van het verleden of lijdend, als van het tegenwoordig of bedrijvend deel-

welk tot ik en haar gebragt kan worden, tot het laatste behoort, moet men daarvoor zeggen; *ik verliet haar, terwijl zij van weedom schreide*. Doch, wordt de eerste persoon bedoeld, zoo kan men de onzekerheid door omzetting wegnemen, als: *schreiende verliet ik haar*. Ook sluit somwijlen de zin zelf alle onzekerheid genoegzaam buiten, b. v. in het zeggen: *zied, de ondeugd, zwart als de duisternis van den nacht*, waar ieder terstond gevoelt, dat zwart tot ondeugd behoort.

E I N D E.

der Mühsal der Zeit.

Wohl ist es ein hartes Leben
bei dieser Arbeit, die man
nicht ohne Mühe machen
kann. Die Arbeit ist
schwer, aber die
Lohnung ist auch
nicht gering. Man
muss nur die
Zeit dazu nehmen.

12

Seite

11

E-464
450-

明治

四年
辛酉

於熊本病院求之

飯田姓

Sito

Sito

